

A. Girdzijauskaitė apie studijų laikų bičiulį — p. 3

Dar kartą – Jobo istorija — p. 4

K. Pocius interpretuoja R. Kazlo spektaklį — p. 6

Interviu su J. Basanavičiaus premijos laureate — p. 10

Sapnai

GINTARAS BLEIZGYS

Mano vaikystės draugo dėdė, kai dar buvo mažas ir gyvenė nedideliame Suvalkijos kaimelyje, naktimis kartais atsikeldavo iš lovos ir dar miegodamas bei nesuprasdamas, kad reikia apsirengti, pasiėmęs slides (sako, dažniausiai jis per miegus vaikščiodavęs žiemą) pusnuogis eidavo laukan ir čiuoždavo tomis slidėmis baisiai skubėdamas, kad iš paskos išlėkę išsigandę namiškiai jo nepažadintų. O gal skubėdavo dėl visai kitokių priežasčių, kurias supranta tik miegantys. Pagaliau gal buvo ne visai taip, kaip čia parašiau, nes aš dabar irgi rašau tarsi kokio sapno atsiminimą. Sapno, kurio nesapnavau, kurį gyvenau, galėčiau sakyti, realybėje, bet, kaip žinoma, sąvoka „realybė“ labai jau miglota. Šiuo atveju ji nebeįmanoma ne tik dėl kokių nors filosofinių priežasčių, bet ir dėl vienos paprastos, buitškos priežastelės – viskas buvo taip seniai, – tie pasakojimai iš vaikystės apie draugo dėdės vaikystę man, vaikui (ar aš kada buvau vaikas? Ar dar tai atsimenu? Ar suprantu, kas tai yra?) – iš kažkokio nesuvokiamo, sapninio pasaulio. Atrodo, dar buvo pasakota, kad tas dėdė karo metais (tada jis buvo gal trejų ar ketverių metų berniukas) žaidė kažkur prie trobos su smėliu ir kaip tik atvažiavo sovietų kareiviai su sunkvežimiu, kažko berniuko paklausė rusiškai, tai tas nieko nesuprasdamas ir atsakė kareiviui: duok, kulę tau apmyšiu. Būtų juokinga, jeigu nebūtų graudu. Ir būtų graudu, jeigu nebūtų pranašiška. Jeigu nebūtų tie žodžiai einantys giliai iš sapno, iš sąmonės, iš prigimtinės dieviškos žmogaus laisvės – nelįsk, čia mano plecius, mano smėlis, mano gyvenimas, mano sapnai ir mano reikalas.

Mano močiutė irgi kartais per miegus vaikščiodavo. Jaunystėje. Kai dar nebuvau gimęs. Mama yra pasakojusi, kaip kur nors svetimoj troboj atsikelia naktį močiutė neatsibudama, pasiima pagalvę ir eina pro duris kalbėdama – gaisras, degam. Ojojoi kokį sujudimą sukeldavo tie jos žodžiai. Gaisro bijo visi. Tik aš, sakydavo mama, žinodavau, kad jokio čia gaisro nėra, tai paimdavau pagalvę, padėdavau atgal ir liepdavau gultis toliau miegoti. Ir močiutė miegodavo toliau. O sapnai? Įdomu, ką sapnuodavo mano močiutė, promočiutė. Močiutė yra pasakojusi savo sapnų, bet jų neprisimenu. Prisimenu porą mamos sapnų. Kai jau sirgo vėžiu, sveiko, o paskui vėl susirgo, pasakojo sapnavusi labai liūdnaną sapną: sėdime autobuse – mama, jos brolis, brolio žmona, Ramunė, aš ir dar kažkokie nepažįstami žmonės, o autobusas veža visus mus mirti. Labai liūdna negera. Važiuojam važiuojam, paskui kažkaip mamai ateina mintis – o kodėl gi čia dabar turėtume visi mirti. Jums taigi nereikia mirti, sako mama per sapną mums ir dar kažkokiems nepažįstamiems keleiviams, kai autobusas sustos, tai ir eikit atgal, ko dabar jums mirti. Kai autobusas sustoja, tai visi taip ir padarom. Labai liūdna, sakė mama, sapne buvo žiūrėti į jus nueinančius, bet brolis liko su ja. Ji sako broliui, eik ir tu, ko stovi, bet jis niekur neina. Mama eina prie tokios didelės uolos, nuo kurios žemyn pakabintos kopėčios, lipa ant tų kopėčių ir ima leistis žemyn. Brolis lieka viršuje ant kalno. Ir tada, sako mama pasakodama man savo sapną, tada aš pradėjau galvoti, o kodėl gi ir aš turėčiau leistis tomis kopėčiomis, o kodėl aš negalėčiau pabėgti, ir ėmiau rėkti toli aukštai pasilikusiam broliui, kad taigi nereikia ir man pačiai čia leistis, duok ranką, broli, padėk išlipti. – Brolis paskutinis ją paleido, sakė man Ramunė per mamos laidotuves. Mama niekaip nepasidavė, kovojo su liga iki galo. Gal tik pora savaičių iki mirties jau susitaikė, kad kitaip nebus. Buvo atvažiavusios jos bendradarbės iš Lazdijų, tada dar buvo mama namuose pas mus, Vilniuje, bet jau pamažu nyko jos rijimo refleksas ir ji nebegalėjo nuryti maisto, springdavo, liesėjo akyse. Matyt, daugiau nebesusitiksi, linksėjo atsiveikindamos (išlipdamos iš autobuso) Ramunei mamos draugės, taip, mes viską suprantame. O mes dar ne visai supratom. Tarsi kokia migla ant proto buvo užleista. Antra buvo Ramunė. Tikriausiai todėl, kad su mano mama ji dau-

giausiai praleisdavo laiko. Geriausiai matė visus pokyčius. Rengdavo mamą, sodindavo į vežimėlį, veždavo švitinti. Po pirmo galvos švitinimo mama nustojo kalbėti. Nakvojau su ja ligoninėje. Dieną – Ramunė, naktį – aš. Mačiau, kaip ji nusilpusi. Dar prieš savaitę, kai mama buvo Vilkpėdės slaugos ligoninėje, vieną naktį pati paskambino ir paprašė atvažiuoti. Jau mirštu, sakė. Visą naktį sėdėjau prie jos lovos ir žiūrėjau, kaip ji raitosi iš skausmo ir niekaip negali numirti. Kaip sunku yra žmogui numirti. Mačiau, kad ji dar per daug stipri. O po savaitės, jau onkologijos ligoninėje, ji nebesiraitė, gulėjo dusdama, nebegalėdama pasijudinti ir nieko pasakyti. Paleidau ją. Autobusas važiavo toliau. O brolis vedė visokius gydytojus. Darė viską, kas tik įmanoma. Galiausiai gydytoja Kristina, kuri švitino mano mamai galvą ir kuri pati ką tik buvo palaidojusi savo mamą, vieną vakarą, susitarusi su Ramune, susikvietė mus visus – Ramunę, mane, brolių – ir sakė, žmonės, ką darot, baikit. Tada brolis liko vienas ant kalno. Paskutinis, kuris susitaikė. Ne, jis niekada nesusitaikė. Jis pats panašiausias į mano mamą, į seserį. Po poros dienų mama mirė.

Harijs Brants. Vienuolė ir vandens kolonėlė. 2008

Prisimenu dar porą mamos sapnų. Vieną sapnavo dar prieš visas ligas. Bus man blogai, kartą pasakė mama, mirsiu. Sapnavau, kad daro man didžiulę pilvo operaciją ir kad močiutė (mano promočiutė) sako, atėik, vaikeli. Greit paskui ir susirgo. Bet buvo ir viltingesnis sapnas. Jau ligos pradžioje. Mama pasakojo sapnavusi palaukę. Žalia, gražu aplinkui. Ji stovinti laukymė, šalia miško, o iš miško pro tokius krūmus išeinanti jos mama. Ilgais plaukais, žila, lyg norinti apsikabinti mano mamą. Mama truputį išsigąsta, bet močiutė lyg ir sako, nebijok, aš už tave numirsiu, ir tada mama mato save tarsi iš šalies, sako, žiūriu, esu su tokiais ilgais žilais plaukais, tokia sena, gal ir mirštanti, bet matai, Gintarai, gal aš sulauksiu senatvės, mačiau save seną. O aš savo mamos senos nemačiau. Numirė dar gana jauna. Vis jaudinosi, kad mokiniai mokykloje nebesirenka vokiečių kalbos. Nebebus pamokų – nebebus darbo, sakydavo. Laiku mirei, pasakytų jai tas berniukas, užkalbintas rusų kareivių, mėgstantis neatsibudęs čiuožti slidėmis, nespėjo niekas atimti tavo pamokų. – Bet dabar ne apie tai. Dabar apie jaunystę dar norėjau pasakyti. Kiek tavo mamai buvo metų, kai mirė, klausia vienas kolega, jau pensinio amžiaus. Penkiasdešimt šešeri, atsakau jam. Oi, tai dar labai jauna, pats gyvenimas, nusistebi jis. Oi, tai dar labai jauna, girdžiu iš įvairių pažįstamų. Oi, tai dar labai jauna, galvoju žiūrėdamas į savo eilėraščių knygos „Jonas Krikštytojas“ atvartą, kur parašyta: Alytės Bleizgienės (1952–2008) atminimui. Šypte-

liu. Prisimenu, kai tau, mama, buvo trisdešimt (man tada buvo septyneri), tada kažkaip trisdešimtmečiai man su jaunumu nesiasocijavo. Gal apskritai dar nebuvo mano patirtys sąvokos „jaunystė“. O penkiasdešimtmečiai. Tuo metu mano močiutė ir senelių amžiaus. Taip. Dabar penkiasdešimtmečiai man irgi atrodo jauni. Pasikeitė pasaulis, kol gyvenau. Kol mes gyvenome. Kol ilgai ir kantriai, nesugrąžinamai išėdinėjome iš šito pasaulio. Taip, labai jauna mirė, sakau Mykolui Dimšai, gyvenančiam savo devyniasdešimt ketvirtuosius metus. Aš tave ir sapnuoju, mama, jauną. Maždaug trisdešimt penkerių. Maždaug mano paties amžiaus. Po kokių dešimties metų gal irgi sapnuosiu jauną, panašaus amžiaus kaip aš, vadinasi, atitinkamai dešimt metų vyresnę, o jeigu gyvenčiau ilgiau, negu tu gyvenai, tai sapnuosiu, kad esi mano dukra. Kad buvai mano dukra. Žinau, kad susimaišys tie giminytės ryšiai, nes jau ir dabar man sunku suprasti, kad turėjau mamą. Būtent mamą. Tik mamą? Daugiau negu mamą? Kas tai yra? Ta besąlygiška meilė savo vaikams. Be jokių reikalavimų, be nieko, nepaisant nieko. Nepaisant vėžio ir artėjančios mirties. Niekas taip nemylė. Likau kaip koks vilkas po tavo mirties. Kažkoks laukinis. Labai stiprus. Taip. Turiu pripažinti, kad apėmė didžiulės jėgos, nes aš dabar esu galutinis taškas. Nebeturiu į ką atsiremti. Dabar remiasi į mane. „Aš kaip vilkas užspeistas dairaus“ – eilutė iš Jono Strielkūno eilėraščių apie motinos laidotuves. Tiksliau nepasakysi. Vilkas ir tuo patenkintas. Ir kitaip jau nebus. – Tavo liga ir mirtis, mama, mane išgarsino. Čia tas žodis „išgarsino“ ne visai tinka, bet yra labai panašu. Per įvairius mano paskutinių knygų pristatymus sulaukiu daug dėmesio ir „komplimentų“, kad „šitai parašiau apie mamą“. Man belieka tik šypsotis, nes geriau būtų buvę viso šito neparašyti. Būtų buvę geriau gyventi. Gyvenimas yra geriau už knygas. Už tūkstantį gražiausių knygų. Tavo gyvenimas pagimdė mane. Tavo mirtis pagimdė mane kaip menininką? Skaudesnės šypsenos nebūna. Ar aš nesu per žiaurus kartais viską per daug detalčiai apie tave aprašydamas? O gyvenimas mums ar nėra per žiaurus? Kaip banalu yra šitai klausti. Bet tada viskas yra banalu – ir klausti, ir mirti, ir gyventi. Mes turime teisę liudyti apie save. Negirdžiu, ką jie sako. Užsimaukšlinu akinius ant nosies ir žiūriu į tokį ilgą ilgą, kruviną tunelį. Kai man sako, tai žiūriu ir šypsausi, – nes visiems mums reikės per tą tunelį pereiti. Mirtis dabar yra labai didelis žaistas mano gyvenime. Žaistas ir nieko daugiau. Menkysta. Šūdniekis. Tai, kas mažiausiai gąsdina. Atsimenu, kai kartą sėdėjome onkologijos ligoninėje prie gydytojos kabineto. Buvo daug laukiančiųjų. Ilga eilė. Tu tada pati jau vos bepaedavai, aplink sėdėjo panašūs į tave. Paskutinės stadijos, gyvenantys iš dovanoto, pridėtinio laiko. Tokių jau nebegydo. Visi sėdėjom ir juokėmės, nes tau ir dar dviem vyrams kūnus šiaušė tokie skausmai, kad jau nebebuvo kur dėtis, o vaistai irgi nepadėjo. Tada į šį laukiančiųjų koridorių įėjo gražiai apsirengusi jauna moteris su sergančia savo mama. Jos mamai pasidarė labai bloga, ji krito be sąmonės ant grindų. Gražioji jos duklė ėmė klykti, šaukti gydytojus, o mes visi ten sėdėjusieji, atsiprašau, mama, kad išduodu šią paslaptį, staiga, gal net mums patiems netikėtai, prapliupome juoktis. Juokėmės iš pasipuošusios naujokės. Mes visi ten jau buvome mirę. Gydytojai ir vaistai, pasaulis jau kuris laikas buvo mūsų išsižadėję, o mes piktybiškai vis dar gyvenome. Ir štai pasirodė dvi naujokės. Dvi gyvuolės. Naivuolės, kurios dar turėjo kvailą įsitikinimą, kad puls čia staiga kažkas jas gelbėti. Kad imanoma gelbėti. Mes jau buvome išėję iš tokio tikėjimo. Labai užsigrūdinom per visą tą ilgą ligų reikalą, supratome, kad niekas negali padėti – arba gyveni, žmogau, arba miršti. Ir viena, ir kita yra visai nebaisu. Nėra baisių dalykų šitame pasaulyje. Tik sapnuose dar kartais prisimenu, kas yra baimė.

Įrankiai ir Apokalipsė

Pjūklai pjaustė debesis ir saulę, vaivorykštes ir saulę... Artėjo paskutinės apokaliptinės valandos...

Žmonės (jų likę buvo visai nedaug – menki dingos populiacijos likučiai), praradę bet kokią viltį, slapstėsi grotose ir urvuose. Vienas kitas, dar nepraradęs meninės prigimties likučių (kurių neišnaikino ant žmonijos iš rūstaus dangaus kritę rūgščių ir ugnių lietūs, daugkartiniai potvyniai ir cunamiai), piešė anglimi, raižė titnaginiais rėžtukais tai, kas, jų nuomone, turėtų prasmę ir po nelaimingo išnykimo...

Žemės paviršiumi vaikščiojo apkvaitę tigrus ir leopardus, spragėdami degę maumedžiai ir asiūkliai. Netrukus pjūklai danguje pribais ir juos...

(Gerbiamiems skaitytojams norėtusi pabrėžti, kad pjūklai danguje – tai ne šmaikšti metafora ar nuostabus frazeologizmas. Ne, tai grynų gryniausias faktas. Sausas konstatavimas be jokių slaptų prasmų. Būtent pjūklus kaip pagrindinius savo darbo įrankius pasirinko negailėtingai nuožmūs Apokalipsės vykdytojai.)

Pjūklai išnyko tuomet, kai danguje (kurio beveik nebėliko, nes ir vaiskūjų skliautą buvo suraižę aštrūs deimantiniai ašmenys) pasigirdo rūstus balsas:

– Atiduok pjūklą!

Apokaliptiniai įrankiai išnyko ir, regis, likusieji pabaišos liudininkai bei aukos galėjo lengviau atsipūsti...

Bet nieko panašaus! Pjūklus pakeitė plaktukai, šiuos – atsuktuvai, galutinius („suvedamuosius“ – kaip pasakytų koks nors auksarankis dailidė arba stalius) darbus atliko vidutinio rupumo švitrinis popierius. Ir ne bet koks, o dar 1937 metais pagamintas kauniškiame fabrike „Izolat“. Geros kokybės daiktas viską atliko nepriekaištingai...

Narvalai

Beveik kiekvienas – gamtininkas ir šiaip gyvosios gamtos mylėtojas, – išgirdęs žodį *narvalas*, bus tvirtai įsitikinęs, kad kalbama apie šiaurinėse platumose, Arktuje, plaukiojantį žinduolį (*Monodon monoceros*), kurį senieji norvegai pavadino „banginiu-lavonu“ (*nahvalr*).

Bet tai tik dalis tiesos...

Narvalais galima vadinti ir žmones, kuriems vietoj nosių išauga raginės ataugos*.

Ne, tai nėra pinokiškos ar buratiniškos nosys, kurios turi polinkį ilgėti sąmoningai ir tendencingai meluojant.

Narvališki ragai yra kaulinės prigimties, su medinukų kvėpavimo padargais savo kilme jie neturi nieko bendro.

Visgi raginiai „augalai“ irgi pailgėja – ir netgi gali pasiekti kelių metrų ilgį. Bet narvalų nosys ragais virsta ne nuo savojo melo, o nuo svetimo neteisybės sakymo.

Karo istorikai yra pastebėję, kad ypač daug narvalų padaugėja militarinių kataklizmų metu – savų ir priešingų

šalių propagandos mašinoms dirbant maksimaliu tempu. Ataugos auga nei prieštaraujant, nei pritariant melui. Tiesiog melo bacilos veikia stimuliuojančiai ir skatina raginių audinių dauginimąsi bei plėtimąsi.

Mūšių laukuose galima išvysti daugybę nuo trankių, bet su teisybe nieko bendro neturinčių kalbų ištūsusias (abiejų kariaujančių pusių) kareivių nosis**.

Laivyne (ypač dislokuotame ledinuotuose vandenyse) šios iltys padeda pramušti ledus, nustumti pavojingus, laivų bortams grasinančius ledkalnius.

Sausumoje narvalai savo ragus naudoja durtuvų kautynėse, kartais – kaip echolokacijos priemonę, trumpų paliaubų metu, kareiviškoje buityje – konservų skardinėms atidaryti.

Įspūdingas būna reginys, kai kareivių minios puola viena prieš kitą ir bando įveikti, nustumti, pasmeigti naudodamos baltai pilkos spalvos ataugas!

VIDAS POŠKUS

* Statistiniai duomenys objektyviai rodo, kad narvališkas yra būdingesnis Šiaurės Europos – Skandinavijos, Baltijos šalių, šiaurinės Lenkijos ir Vokietijos – gyventojams. Apie tai dar rašė Jordanas savo „Getikoje“ (Jordanes, *Getica*, p. 132–134). Iš naujausių tyrinėjimų žr. Andrzej Kokowski, *Archäologie der Goten*, Lublin, 1999.

** Ypač daug narvalų II pasaulinio karo metais kovojo 1944 metų liepą Rytų fronte – antrajame Narvos mūšio etape, ginant Tanenbergo liniją prie Sinimejės kalvų (Estijos Respublika). Narvalai dominavo 23-iojoje savanoriškoje SS divizijoje (*Nederland*) ir 20-ojoje SS grenadierų divizijoje (kitais – 1-ojoje estų divizijoje). Apie tai – Karl Gailit, *Eesti sõdur sõjatules*, Tallinn, 1995, p. 67. Kita vertus, ne mažiau narvalų kovojo ir priešingoje – sovietų pusėje (8-ajame estiškajame šaulių korpuse), Константин Галицкий, *Годы суровых испытаний. 1941–1944 (записки командарма)*, Москва, 1973, с. 54–61.

Autoriaus piešinys

Visi laiškai – žirafos

Salut, sįjonuotasis.

Nesąmonės, šitas žodis. Iš pagarbos nesąmonėms jų vardą miniu tik labai prireikus, nesąmonės dažniausiai toks reikalas, kurio niekad ir nevadini nesąmonėm.

Galima gyventi lengviau ir neprotingiau – be jų. Galima gyventi ir įpročių ribojamu protu, aišku, dar reikia sugalvoti, kaip šito pasiekti, jei kartais dar turi ir papildomą protą, kuris nepavaldus daug kam, ypač kalbai.

Būtų pats netikėčiausias dalykas, jei, turėdama tokią papildomą protą, tapčiau rašytoja, mano protas abejoja, ar papildomas protas ir kalba iš viso turi ką nors bendra, ten dar galima rasti žodžių ir sakinių, bet pastraipų – jokių šansų.

Jei papildomas protas rašo, tai tik prikvautiliuoja, mat jame tiek kvaitulingos energijos. Jis elgiasi su manim negailėtingai, jis tarsi eina savo ruožtu, iš pasalų, protas nespėja atlikti savo kontrolės.

– Kur tavo pėda turi būti?

– Prie peties.

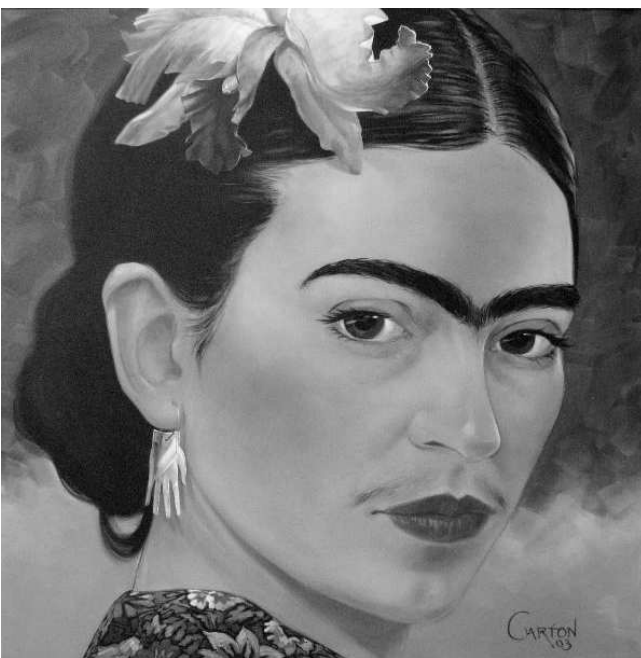
– Prie kokio peties?

– Prie kojos peties.

Papildomas protas nori padaryti galą žmonių kalbai, jam vis kojų pečiai, rankų keliai, kojų pažastys.

Tamstosmokytojos badė šakutėm mano kojų pažastis: „Mergužėle, galvok, ką sakai, o ką galvoji.“ Tik *tamstosmokytojoms* buvo ne kartą pasakyta, kad aš nei galvoju, nei sakiau – viskas automatiškai – automatiškai iš puodo kavą gėriau, automatiškai žaliai nagus nusilakavau, automatiškai ne apie rudenį, apie bagyras parašiau.

Žaidimo taisyklės tokios – kiekvieną akimirką mano papildomame prote yra toks sakiny, kuris tuoj ateis ir sulaužys kalbos taisyklės, bet ar ne beprotis tas, kuris neįsivaizduoja kojos pažasties ar plono kraujo.

Jerrod Carton. Frida Kahlo. 2003

Tu nori, kad pasaulis nepaaiškėtų, nes su paaiškėjusiu neįmanoma, o tau neįdomu duris atrakinti ar užrakinti? Aišku, kad įdomu, nors tai jau moki (ne kartą mačiau, kaip skubėdavai rasti raktą, kad tai padaryti galėtum tu). Gyvenu savo laukinių bagyrų pasauly ir noriu galvoti apie papildomo proto vidinius mechanizmus.

Griuvo mano ir Fridos antakių užtvankos.

Visų nesąmonių paslaptis – lyg netyčia rašant pažiūrėti į susirietusią vištos koją ir leisti visoms *liustrams* žiūrėti į mano amalinį protą.

Tu jautiesi laimingas ir patenkintas, jautiesi esantis kambaryje, dabar daugiausia dėmesio skiri medžiams ir žirafų ausims, rastoms arabų parduotuvėj.

O man galvoje netelpa tavo naujas užsiėmimas – medžiai, papildomas protas tai prisimins. Taip kaip prisimena koridorius ir kambarius, kurie bute netilpo, tilpo tik po lova.

Man prasidėjo dešinė ir baigėsi kairė, dabar visiems žmonėms noriu eiti iš dešinės.

Man prasidėjo protas ir niekaip nesibaigia.

Gali nusileisti ir irstytis po mano protą kaip po kisielių, sakai, kad visos bagyros tik klaidina tave, galvoji, ir joms čia smagu raivytis prieš tave ir sukinėtis tai priekiu, tai šonu. Bagyrų, kentaurų, *kožų* valanda, kuri apsupa žmogų taip, kad jis nebeturi kontakto su puodeliais, kuriuose dūžta kylančios saulės, nebent sugaudytą žvėris ir jie daugiau nebetemdytų žmogaus vaizdinio ir literatūros.

Mielos bagyros, kas suka dabar makaronus, kas dabar vilioja kentaurus, vakar buvau parodoj, kurioj eksponuojamas kentauras, besidažantis lūpas (tie, kas nesugalvojo besidažančio kentauru beprasmybės, gelbėkite mus, nes šioj parodoj klaidžiojam beprasmybės prieangy). Maniau, kad mirsiu iš nevilties. Mielos bagyros, kaip man reikia dabar paauglystės draugės T. su *koža* – pabelsčiau jai į pilvą, ji atsikutų, įsikibčiau ir verkčiau į *kožą*, o čia pat grotų *requiem*.

Ką gi, laiškas kaip laiškas – ginčai su dievais ir žvėrim ir graikų šlovinimas.

Akvilė *žilionyte*

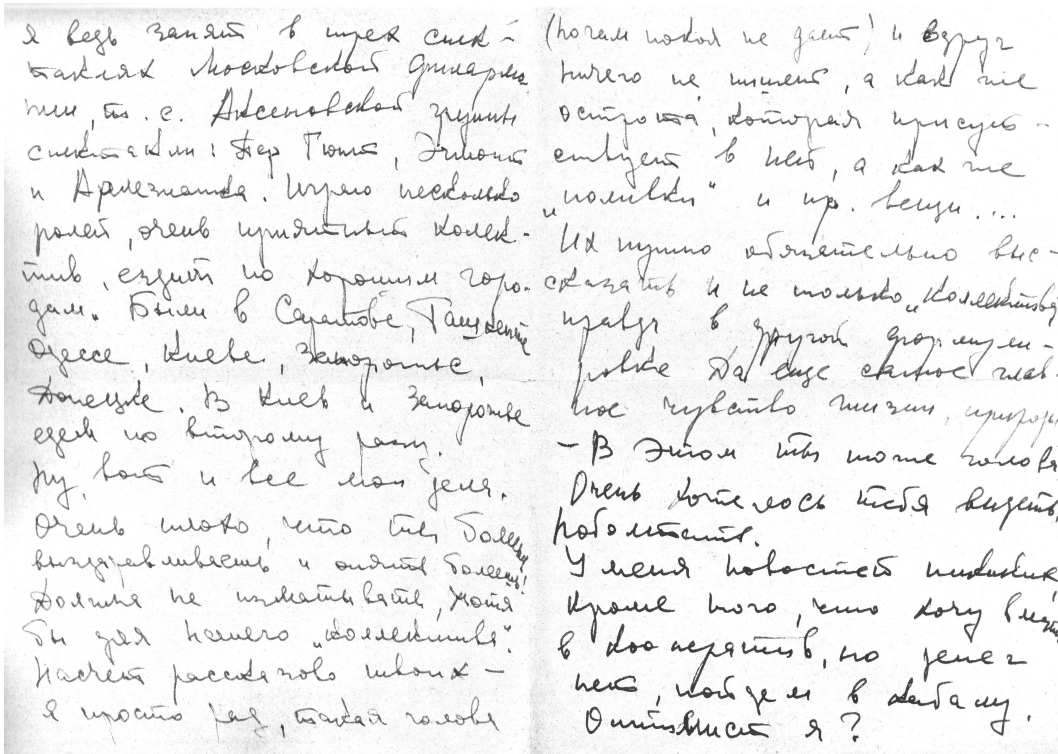
Leonidas Davydovas-Subbočius: į nieką ten nepanašus

Mūsų siaubingame, Trifonovka vandintame bendrabutyje viskas buvo baisu. Gatvė, o tikiau – platus, duobėtas, kadaise lyg asfaltuotas takas be šaligatvių, pašaliais apaugęs atsitiktinai pasisėjusiais nuširusiais krūmais, buvo pavadintas žinomo generolo vardu. Abipus gatvės, lyg kokiame gatviniame kaime, buvo pastatyta vienuolika žemų, nors ir dviaukščių, barakų Pirmojo pasaulinio karo pabėgėliams, nuo gaisro nukentėjusiems maskviečiams. Va tie suklypę, aptrupėjusio tinko barakai su grotomis ant pirmo aukšto langų tapo menininkų bendrabučiais. Mat menininkus valdžia traktavo kaip tikinčiuosius, kurie dėl savo tikėjimo viską ištvėrs.

Į tą bendrabutį patekau įstojusi į Valstybinį teatro meno institutą šeštojo dešimtmečio viduryje. Mūsų kambarys buvo ilgo koridoriaus gale, visai netoli kelių dujinių viryklių, ant kurių buvo galima gamintis maistą, užsikaisti virdulių. Tačiau retai kas gamino, nes to maisto arba neturėjo, arba nemokėjo ūkiškai gyventi. Dažniausiai valgydavom bulgariškus konservus: pupeles pomidorų padaže, vynuogių lapų „balandėlius“ arba abrikosų kompotą su duona. Juos buvo galima pasišildyti su visa dėžute, o dėžutę – išmesti, nes indus plauti galėjai tik neįrengtoje, priplėkusioje prausykloje. Gyventa bendrabutyje skurdžiai ir nepatogiai. Tai vienas, tai kitas kambarys skelbdavo badą ir laukdavo stipendijos arba pagalbos iš šalies. Netoli durų, kitame koridoriaus gale, stovėjo sueižėjusiu juodu kolenkoru aptraukta didelė seno modelio sofa, o virš jos kabėjo lentyna su skyreliais (pagal alfabetą) laiškams ir pranešimams, kokias ir dabar dar pamatysi mokymo įstaigose. Ten sėdėdavo budintis badaujančiųjų atstovas, vylęsis pirmas išvysti paštininkę ir sužinoti, kas gavo pinigų ar siuntinį, pamatyti tą gelsvą suliniuotą išsigelbėjimo lapelį „komu–kuda“. Su tuo lapeliu jis eidavo pas siuntos gavėją ir siūlydavosi palydėti į pašto skyrių... Vyrų kambariuose badaujantieji gulėdavo lovoje, užsikėlę kojas ant lovūgalio – sakė, taip tuščiam skrandžiui esą lengviau. Pamenu, badavo kazachų studijos vyrukai; žemaūgiai, nunarinę galvas, pilkų veidų, jie kartais pralinkdavo koridoriu – jiems retai kas iš tokių tolybių galėjo atsiųsti maisto. Patys tyliausi ir gražiausi bendrabutyje man buvo moldavai. Iš moldavų kambarių kartais girdėdavai dainuojant. Švelnūs jų žvilgsniai derėjo prie šviesių pailgų veidų, jie niekad neatrodė suniurę kaip kiti. Rytaiš ir mus visus buvo baisu žiūrėti. Beveik nesiprausę, užgriuvusiom akim skubėdavam į tramvajų. O kur nusiprausi, kai prausykloje – vos kelios mažutės apskritos geležinės kriauklės, o iš surūdijusio čiaupo bėga ledinis vanduo?

Bendrabutyje buvo vienintelis elegantiškas, į nieką ten nepanašus jaunuolis. Pasisakė esąs Leonidas Davydovas-Subbočius. Gero ūgio, dailaus sudėjimo šviesus šatenas lengvai banguojančiais plaukais ir melsvomis akimis vyriško ovalo veide; jo lūpos buvo putlios, apvedžiotos griežtu kontūru, kuris itin gerai išryškindavo net menkiausią ironijos niuansą. O ironija ir jo kalboje, ir veido išraiškoje pasirodydavo labai dažnai. Leonidas krito į akis iš karto. Kai pamačiau jį pirmą sykį, pagalvojau, kad tai koks nors svečias, atvykęlis, tik jau ne vietinis mūsų bendrabučio gyventojas. Po truputį susipažinom artimiau – tai prie dujinių viryklių, tai einant prausyklos link – o visi itin nepatogūs „patogumai“ buvo toli, priešingoje nuo mūsų kambarių namo pusėje.

Nors buvo neturtingas kaip ir daugelis, Leonidas atrodė neįprastai elegantiškas. Jo minkšto tvido pilkšvas švarkas eglute ir balti marškiniai kiek aukštesne nei įprasta apykakle bei tamsūs, santūraus rašto kaklaryšiai bendrabučio kontekste atrodė nuostabūs; jie kontrastavo su bendrabutyje gyvenančių studenčių treninginiu stiliumi, nevalyvu ir akivaizdžiu skurdu. Kai jau geriau su Leonidu susipažinom, kartą paklausiau, iš kur tas dailusis švarkas, ir išgirdau stulbinamą atsakymą: jis pats jį pasisiuvęs iš komise išgytos atraizos (parduotuvėse šeštojo dešimtmečio viduryje nieko panašaus negalėjo būti) pažįstamos moters, kuri leido pasinaudoti siuvamąją, namuose; tai esą nėra sunku, kai žinai, ko nori, ir turi gerą skonį, tik priedų kartais negali gauti. Ir vėliau siuvosi pats iš „vakarietiško“ medžiagų, kurios į

Leonido Davydovo-Subbočiaus laiško faksimilė

Maskvą dažniausiai patekdavo per tuos, kurie turėjo teisę išvykti į tolimąjį užsienį – diplomatus, aktorius, kokius nors „Beriozkos“ šokėjus – ir, aišku, spekuliantus... Dabar jau suvoki, kad paties Leonido šaknys turėjo būti vakarietiškos, nes ir savo išore, ir vidumi jis neatrodė esąs vietinis gyventojas. Pamenu, kai mirė jo mama, sutikau jį su juoda juostele atlape, tai buvau mačiusi tik Lietuvoje po karo. Rusijoje – niekuomet...

Jei neklystu, Leonido mama dirbo Karaliaučiuje, pašte, jis su ja susirašinėjo. Anuomet nepaklausiau, ar jie tame krašte gyveno ir prieš karą, ar pateko ten su visais pokario perbėgėlių būriais, koks jo tėvo likimas, iš kur ta dviguba pavardė... Jaunystėje keistai brandėjau – tik čia ir dabar, ir niekas neklausinėja apie praeitį, kilmę, šaknis. Leonidas buvo šiek tiek vyresnis ir turėjo didesnę gyvenimo patirties, jis buvo brandesnis už mus, ką tik išsiritusias iš mokyklos suolu. Su mumis, 27-ojo kambario gyventojomis, elgėsi pagarbiai, nebuvo familiarus ir gražiai į mus kreipdavosi, o bendrabutyje tai buvo reta; labiausiai imponavo tuo, kad visuomet pasibeldavo prieš įeidamas (šiai jau belstis daugeliui nebuvo įprasta), o dar tuo, kad turėjo paslaptinę juodai įrištą gero delno dydžio užrašų knygutę, į kurią rašydavosi visa, kas jam įdomu – visokias sentencijas, savo paradoksalius pastebėjimus metro, tramvajuje ar gatvėje, fiksavo išgirstas replikas ar užsiplieskusių barnių argumentus, kaip antai: „Skrybėlė užsidėjai ir manai, kad jau gali stumdytis – taksi važiuok, jeigu tokia poniai!“ arba „Jaunime, pirkit bilietus, – šaukė užkimusi tramvajaus A bilietininkė, pamėlusiais pirštais plėsdama iš didelio ritinio mažus bilietukus. – Ką – jūs tarybų valdžią norit apgauti?!“ Ir studentija, gurgiančiais pilvais, užmiegotom akim įsispraudusi į tramvajų ties Trifonovka, krapštydavo iš kišenių kapeikas. Tokio ir panašaus „folkloro“ Maskvos transporte tikrai nestigo, nors dera pasakyti, kad niekas viešai nesikeikė „matu“ kaip dabar. Ir mūsų institute niekada nešvankių keiksmų neteko girdėti...

Vakarais, kai jau visi iš visur būdavom sugrįžę ir palvalgę kas ką, į mūsų nykų kambarį ateidavo Leonidas. Jo žingsnius – lėtus ir kaukšinius nuširusiomis medinėmis grindimis – girdėdavome iš tolo, nes Leonido batai buvo pakalti mažutėmis metalo plokštelėmis, kad užkulniai ne taip greit nudiltų, kad netektų vaikščioti nukleiptais, kaip daugelio. (Tai buvo jo paties „išradimas“, vėliau tokias plokštelytes imta gaminti ir kiekvienoj batų taisykloj galėjai jų įsigyti.) Atėjęs į kambarį, jis patogiai įsitaisydavo ant girgždančios kėdės, pasitaisydavo po marškinius parištą skarele, pasistatydavo švarko apykaklę ir, užmetęs koją ant kojos, jau tarsi „įjęs į vaidmenį“, klausdavo: „Kas nauja, įdomaus šiandien nutiko jūsų gyvenime, mano mielosios? Ką pastebėjot? Nieko?! Negali būti! Tai gal jus kas nors pastebėjo?.. O aš štai ką užsirašiau...“ Žvelgdamas blausiai melsvomis akimis į mūsų penkių (dviejų tadžikių, ukrainietės, rusės ir lietuvaitės) sutrikusius veidus, bandė mus šviesti, švelniai auklėti, mėgo paskaityti iš savo juodosios

knygutės vieną kitą scenelę ar dialogą, jį kone suvaidindamas. Čia pat ir parda-guodavo, patikslindavo „šviežiai“ užrašytą tekstą, lyg rengtų spaudai. (Po kelerių metų buvo išleista panašaus pobūdžio mažytė Antono Čechovo „Skundų knyga“ su šmaikščiais piešiniais.) Kartais papasakodavo ką nors įdomaus iš savo studijų praktikos, dažniausiai juokingus arba absurdiškus epizodus. O buvo labai pastabus! Ir jo humoras buvo ypatingas – nekasdieniškas, asociatyvus, ne iš karto suvokiamas. Todėl nenustebdavom, kai reisykiais mesteldavo kokį keistą klausimą: „Kaip jūsų stalas? Lai-kosi? Viskas gerai?“ Net nepamenu, ką atsakydavom ir ar atsakydavom. Tik daug vėliau, jau pavasarėjant, iš kitų bendrabučio gyventojų nugirdom, kad mūsų kambario draugė Nataša, aistros genama, naktimis susitikinėdavo koridoriuje, kaip sakyta, „ant stalo“ (nuo mūsų kambario koridorių sukosi į kairę ir jo „aklagatvyje“ stovėjo stalas) su gražuoliu moldavu, kuris daugelio buvo nemėgstamas, nes pūtėsi ir vaizdavo rumuną. Tai jis kartą mums arogantiškai pareiškė, kad yra matęs ir net „išbandęs“ įvairių tautybių moterų, tik vokiečių jam nepatikusios – tikros karvės. Svarstėm, kur tiek spėjo? Gal knygoje skaitė?

Kartą, regis, mano gimtadienio proga, Leonidas įkalbėjo mane nusikirpti ilgus, į sudėtingą kuodą sukamus plaukus ir pasidaryti madingą, anuomet vadintą „demokratine“, (suprask, atklydusia iš demokratiškos šalies – kokios ten Čekijos, Lenkijos) šukuoseną. Ilgai nepasidavusi pagaliau nusileidau. Tai vyko jo aštuonių vyrų kambarėje prie blankaus, sueižėjusio veidrodžio, kur jie skusdavosi, stebint mano kambario draugėms ir to kambario gyventojams. Kirpo pats Leonidas ir savo darbu liko labai patenkintas. Pripratau ir aš.

Beje, Leonidas mokėsi aktorystės MCHAT'o studijoje, kur visi procesai vyko šiek tiek kitaip, gal kameriškiau nei GITIS'e, nes ten nebuvo tiek daug specialybių, fakultetų. Leonidas daug skaitė, knygą nešiodavosi su savimi ir man paaiškino, kad važiuojant transportu galima daug perskaityti. Tai jis man davė Céline'o „Kelią į nakties pakraštį“, knygą, kuri buvo artima jo pasaulėjautai, jo ironiškam, kankiam humorui. Kai aplink mus aidėjo vien patriotiniai šūkiai, keistai man atrodė karas Céline'o knygoje... Remarque'o ir Hemingwayaus knygas gavom skaityti kiek vėliau.

Leonidas pirmas suvokė, kad, norint išsaugoti žmogiškąjį orumą, reikia bėgti iš tos supuvusios skylės, iš tos Trifonovkos, ir nuomotis kambarį. Likimas jam nusišypsavo ir jis, vakarietiško tipo jaunuolis, gavo vaidinti vieną svarbiausių personažų filme „V dobryj čias!“ („Gero vėjo!“) pagal Viktorą Rozovą. Aišku, neigiamą, nes teigiami herojai sovietiniuose filmuose turėjo būti paprasti žmonės iš liaudies – apskritaveidžiai, naivūs, geraširdžiai, o šitas – kažkoks kitoks, gal net „zapadnikas“ (vakarietis). Užsidirbęs šiek tiek pinigų, Leonidas sėkmingai išsinuomavo kambarį Michailo Kačialovo gatvėje, prie pat Maskvos žiedo, netoli teatro „Na Maloj Bronnoj“ ir įžymiųjų Michailo Bulgakovo aprašytą Patriarcho tvenkinių, elegantiškame secesiniame name. Kartą pakvietė apsilankyti. Jo kambarys bendrame bute buvo nedidukas, bet jaukus, nes jame tilpo du inteligentiškas žmogui svarbiausi daiktai – tachta ir knygomis apkrautas rašomasis stalas su žalia staline lempa, buvo dar etažerė plokštelėms, o ant plačios palangės – radijas (panašus į vokišką prieškarinį), iš kurio sklido įvairiausi vakarietiški stočių balsai. Kaip jis tai padarė?! Juk Maskvoje visi klausė tik Maskvą ir normalių radijo aparatų niekas neturėjo, pas daugelį tiesiog ant sienos kabėdavo „točka“ (taškas), kuris transliavo viską, kas dera žinoti tarybiniam žmogui. O Leonidas nusipirko komise seną, gal kokį trofėjinį radijo imtuvą, pasikvietė iš teatro pažįstamą garsininką, tas jam padarė antenas, prijungė kažkokius laidus – ir va tau. Aš buvau stačiai apstulbinta... Kai turi radiją – nebėsi vienas. Su tavim visas pasaulis. Net tas, į kurį patekti neturi jokios vilties...

Dar kartą apie Jobo dramą

Analizuojant Jobo problemą, žmogaus egzistencija paprastai tapatinama su individualiu buvimu. Pats žmogus mąsto savo buvimo pagrindą, prasmę ir esmę. Tai jis daro paprastai tik tada, kai yra išmetamas į nuošalę, kai jo santykis su būtimi radikaliai išryškinamas ir apnuoginamas. Žmogus yra priverstas klausti. Jis randa atsakymą, per kurį veriasi jo būtis amžinybė. Rasti vienokį ar kitokį atsakymą reiškia apsispręsti, nes be apsisprendimo pati žmogaus būtis iš esmės neįmanoma. Šios problemos teizmas slypi paradokse, kad būtis klausimas iškyla tik tada, kai į jį nėra atsakymo. Atsakymas yra Dievo įsikišimas. Žmogaus būtis baigiasi, ateina Dievas. Štai keletas esminių epizodų „atramų“ iš Šventojo Rašto šiai egzistencinei dramai pagrįsti. Pagrindas, žinoma, yra žmogaus būtis klausimas Jobo knygoje.

1. *Viešpats Dievas pašaukė žmogų ir paklausė: „Kur tu esi?“ Jis atsiliepė: „Išgirdau tavo balsą sode ir nusigandau, nes buvau nuogas, todėl pasislėpiau.“ (Pr 3, 9)*

2. *Susijuosk diržu strėnas kaip vyras, aš tavęs klausiu, o tu man atsakyk! (Job 38, 3)*

3. *O vienas pakeleivis samarietis, užtikęs jį, pasigailėjo. Jis priėjo prie jo, užpylė ant žaidų aliejaus ir vyno, apvirstė jas; paskui, užkėlęs ant savo gyvulio, nugabeno į užėigą ir slaugė jį. (Lk 10, 33–34)*

4. *Aš sakau jums: netrukus jis apgins jų teises. Bet ar atėjęs Žmogaus Sūnus beras žemėje tikėjimą? (Lk 18, 8)*

Pirmoji situacija: kaltė – apgailėtina nuogybė ir laukiantis atpildas; tai istorijos, egzistencijos pradžia. Antroji pozicija – mūsų nagrinėjamoji. Ji savotiškai iškeliama iš visos Atpirkimo dramos rėmų, turinti iš esmės tik filosofinį pagrindą, nes jos turinys peržengia Izraelio istorijos ribas ir atsiremia į apskritai žmogiškąją egzistenciją. Viena iš egzistencializmo filosofijos eksploatuojamų problemų yra kančia, atėjusi ne iš nuodėmės. Tačiau aš abejoju, ar ši problema *šitai* gali būti formuluojama.

Kad ir nekaltas egzistenciniu požiūriu, kaip asmuo, žmogus vis vien yra susijęs su visa žmonija, su visuma – tad ontologiškai jis yra visuomet priklausomas nuo Dievo. Jis turi priimti pagalbą iš einančio pro šalį gerojo samariečio, antraip mirs, drauge mirs jo iliuzinės projekcijos išsilaisvinanti – „praeis pro šalį“. Žmogus nėra savos būtis kūrėjas ir palaikytojas – jis nesukūrė nei savo gimimo, nei mirties, jis negali sukurti ir savo išsilaisvinimo, nors ir gali gyventi netikėdamas. Žvelgdami į būti dar labiau apibendrintai, prisimename *laiką*, vadinasi, istorijos pabaigą, kai žmonės nebeturės vidinių rezervų tikėti ir bus radikaliai susvetimėję ir atitolę vieni nuo kitų. Galbūt tik nedidelė išrinktųjų saujelė bus pradėjusi regėti Dievą. Beje, visuomet esti tam tikra dalis žmonių, kurie savo egzistenciją dar begyvendami žemėje realizuoja iki galo – pralenkia laiką, išsilaisvina iš jo. Šiame kontekste labai norėtusi suabejoti filosofine „visų žmonių lygios esmės ir lygaus orumo“ idėja. Esą visiems žmonėms lygiomis pagrindinėmis savirealizacijos sąlygomis gali rasti žmogaus verta žmonija: „Todėl žmogaus visuomeniškumas ir verčia svajoti apie pasaulinę valstybę, kuri veiksmingai užtikrintų visuotinę gerovę vientiso žmogiškumo prasme“ (A. Anzenbacheris), drauge išsilaisvindama iš visų situacijų.

Tad toks yra egzistencinis kontekstas, panorama. Egzistenciniams filosofams pirmiausia rūpi žmogaus padėtis pasaulyje ir santykis su būtis pagrindu. S. Kierkegaard'o kūryboje „žmogus stovi vienišas prieš Absoliutą tame tikėjimo paradokse, kuriame individo tikėjimas yra aukščiau visų bendrųjų normų“. Į šias jo idėjas dėmesys buvo atkreiptas vėliau, XIX–XX a. sandūroje. Iškilę tokie egzistencializmo filosofai kaip M. Heideggeris, K. Jaspersas, G. Marcelis, M. Blondelis ir J.-P. Sartre'as, taip pat J. Ortega y Gassetas, M. de Unamuno ir kiti. Šių filosofų požiūris į Dievą, į žmogaus ir Dievo santykį labai nevienodas. Vieni jų visai nekalia Dievo klausimo (M. Heideggeris), kiti, priešingai, laiko jį centriniu visokios būtis punktu (K. Jaspersas). Tačiau egzistencinio mąstymo problematika, kaip sako mūsasis A. Maceina, „iš esmės yra religinė, nes žmogus iš esmės yra religinė būtybė“.

Jobo knyga apima ir vienija visas žmogaus egzistencijos idėjas, nes žmogaus būtis tiek, kiek ji yra susijusi su laiku, yra neišvengiamai paženklinta kančios. Taigi kaip Jobas sprendžia savąją egzistenciją? O podraug – nesunku suvokti – ir kiekvienas iš mūsų?

Jobo egzistencija ir Dievas

Galutinai Jobo knyga buvo užbaigta po Babilonijos tremties, kur Izraelio tauta patyrė svetimo tikėjimo ir kultū-

ros įtaką. Po tremties reikėjo iš naujo griežtai apmąstyti, kur slypi tikroji išmintis. „Pagarbi Viešpaties baimė – išminties pradžia“, – skelbia psalmė. Ar tikrai? Patirties vertė – suabejoti tradicine žydų nuostata, kad visuomet kenčia tik kaltas. Šiai dilemai išspręsti dramoje pateikta sena sakmė apie Jobą, nekaltai kenčiantį teisuolį, kurio monologui priešpriešinamas jo bičiulių dialogas. Viskas užsibaigia klasišine teofanija.

Jobo situacija. „...Uzo šalyje gyveno žmogus, vardu Jobas. Tas žmogus buvo be priekaištų ir doras, buvo dievo-baimingas ir šalinosi nuo pikto“ (Job 1, 1). Toliau pasakojama, kiek jis turėjo vaikų – septynis sūnus ir tris dukteris, kiek daug turėjo avių, kupranugarių, jaučių ir asilių, – tūkstančius, taip pat didžiulę samdytą šeimyną, nes juk buvo „labiau pasiturintis negu bet kas kitas Rytuose“ (1, 3). Jis gyveno laimingas, meldėsi už savo vaikus, kad šie neužrūstintų Viešpaties, globojo našles ir vargšus, ėjo teisėjo pareigas, nes buvo patikimas. Bet štai velnias suabejoja Jobo teismu ir nuoširdumu. Stojęs Dievo akivaizdoje, jis tvirtina, jog Jobas Dievui ištikimas tik todėl, kad yra globojamas. Tegul tik Dievas atitraukia savo laiminančią ranką, ir Jobas imsiąs maištauti! Dievas sutinka išbandyti Jobą ir suteikia velniui šiam tikslui valdžią. Jobą ištinka pirmosios nelaimės: žūsta vaikai, plėšikai išgrobsto jo gyvulius, nužudo tarnus... Jobas lieka nuogas kaip gimė. Tačiau jis nenusideda: „Viešpats davė, Viešpats ir atėmė! Tebūna palaimintas Viešpaties vardas!“ (1, 21) Velnias nenusileidžia, jis žengia dar vieną žingsnį – grįžęs pas Dievą tvirtina, kad reikia sužeisti Jobo kūną, atimti sveikatą. Dievas sutinka, bet nubrėžia ribą – „tikrai neliesk jo gyvybės“. Ir štai Jobo kūnas nuo galvos iki kojų nusėjamas votimis. Pūliuojančias votis nelaimingas šuke gramdo nuo savęs. Matydama kančios baisybę, jo žmona nebeiškenčia: „Argi dar laikaisi savo dorumo! Keik Dievą ir mirk!“ (2, 9) Tačiau Jobas nei dabar, nei vėliau nesuabejoja Dievo buvimu ir yra pasiryžęs viską iš jo priimti: „Nejau priimsime iš Dievo rankos, kas gera, ir nepriimsime, kas bloga?“ Jobas tvirtai įsitikinęs, kad iš Dievo ateina ir gėris, ir blogis, t. y. nuo jo priklauso. Užkluptas baisios kančios, Jobas priverstas apie ją mąstyti, priverstas įvertinti savo individualų, išskirtinį būvį, nes joks tradicinis atsakymas čia netinka. Jis žino, kad šias kančias jam siunčia aukštesnė už jį būtybė, bet nežino už ką, nes jaučiasi teusus. Jis net nebando slėpti savo nuoskaudos – prapliumpa dejuose (3, 1–26). Prakeikia dieną, kurią gimė, su apmaudu apgailėstauja, kad jam nebuvo užverta iščių anga. Gyvenimas iš jo reikalauja apsispręsti, antraip jo egzistencija bus beprasme ir niekinga. Jis, kaip asmuo, kaip žmogus, bus atmetas, neturintis vardo, anonimiškas, nepažįstamas. Norėdamas priimti kokį nors sprendimą, Jobas turi savo kančias su kuo nors identifikuoti – atrasti jų priežastį. Jobas turi surasti *savo* kelią. Dievas nesirodo, kol žmonės nėra visko apsvarstę. Taigi į sceną įžengia Jobo bičiuliai.

Jobas ir žmonės. Pirmiausia reikėtų pasakyti, kad visas Jobo knygos egzistencializmas slypi abejonėje. Argi Dievas prieštarautų teisingumui? Jobą ištikusi kančia yra šios abejonės prielaida. Trys Jobo bičiuliai – Elifazas Temanietis, Bildadas Šuhietis ir Zofaras Naamatietis – ateina jo užjausti. Pamatę neatpažįstamai pasikeitusį po kančios Jobą, jo draugai pasibarsto dulkėmis galvas ir persiplėšia drabužius. Jie nepuola žodžiais guosti Jobą, bet nutyla ir tyli septynias dienas ir septynias naktis. Ši gili tylą turi išryškinti suskilusią Jobo egzistenciją ir sumažinti jo skausmą. Tyla turi atlikti tą pačią funkciją kaip ir kalba. Negana to, žodis kaip jungtis tampa per stiprus. Atrodo, kad tyla net labiau pagrindžia Jobo kančią nei vėliau pasakyti žodžiai.

Jobo bičiuliai laikosi tradicinės Senojo Įstatymo nuostatos, kad Dievas kentėjimus siunčiąs juos bausdamas už nuodėmes, tad, jų manymu, visi kenčiantieji yra tik nusidėjėliai ir blogieji. Vėlesnieji teologai, o ir pats dabartinės, mus pasiekusios knygos autorius jautė šios nuostatos silpnumą. Komponuodamas knygą jis įterpė genialią savo poemą apie nepelnytą kančią. Krikščionių teologai šią problemą aiškina tiesiogiai – kad šia knyga Dievas norėjęs paneigti klaidingą žydų įsitikinimą, jog visos nelaimės yra Dievo bausmės. Beje, pats Kristus pripažino šią nelengvą paskiro žmogaus pečiams naštą: „Eidamas pro šalį, Jėzus pamatė žmogų, aklą gimusį. Jo mokiniai paklausė: „Rabi, kas nusidėjo – jis pats ar jo tėvai, – kad gimė neregys?“ Jėzus atsakė: „Nei jis nenusidėjo, nei jo tėvai, bet jame turi apsireikšti Dievo darbai“ (Jn 9, 1–3). Tad kartais, užėjus nežinia ir skausmui, kai būtis – ir net kiekviena sunkesnė gyvenimo situacija – kelia klausimus, kurie miniai, tradicinėms tikėjimo nuostatomis nebūtinai ir svetimi, tepadedą tyla ir kantrybė. Tikėjimas ir pasitikėjimas čia (dažnai) būtis Kūrėju prieina iki ribos. Egzistencinę problemą kelia ir išsprendžia laikas.

Po tylos ir po Jobo skundo jo draugai vienas po kito pareiškia savo nuomonę ir pataria Jobui, kaip jis turėtų pasielgti. Elifazas primena Jobui, kad nusikaltęs ir nusidėjęs žmogus turi kęsti:

Tikėk manimi, tu mokei daugelį, tu sustiprinai jų silpnas rankas, tavo žodžiai drąsino svyruojančius, tu sustiprinai drebančius kelius.

Betgi kai dabar tai nutinka tau, netenki kantrybės,

kai tave patį tai paliečia,

esi priblokštas!

Argi tavo Dievo baimė nėra tavo laidas,

o tavo tobulas elgesys tavo viltis?

Atsimink, ar kas kada būdamas nekaltas pražuvo?

Ar buvo kur nors dorieji sunaikinti?

Kalbu iš patirties:

kas pikta aria ir bėdą sėja,

tą patį jie ir pjauna. (4, 3–8)

Po kalbų apie savo regėjimus, kurie patvirtina jo teoriją, Elifazas pataria Jobui nusižeminti ir „pavesti Dievui savo bėdą“.

Zofaras Jobą guodžia kitaip nei Bildadas. Jis nepateikia Jobui jokios teorinės formulės, bet guodžia irgi įprastai – kad viskas praeina, taigi ir kančia, – „užmirši savo vargus ar prisiminsi juos kaip nuslūgusius vandenius“ (11, 16). Zofaras tiesiog stiprina Jobo ištvermę; atramos jis ieško tikėjime ir siūlo šia mintimi pasiremti Jobui.

Trečiasis bičiulis, Bildadas, nors ir nenutolsta nuo tradicinių nuostatų, irgi turi savą kalbos metodą. Jis pataria Jobui priimti kančią kaip pelnytą bausmę ir guodžia jį šviesia ir laiminga ateitimi:

Tikėk manimi, Dievas nei atmes dorą žmogaus, nei išties rankos nedorėliams.

Vis dėlto juoko vėl bus pilna tavo burna,

ir džiugesio šauksmų tavo lūpos.

Tavo priešai bus apvilkti gėda,

nedorėlių palapinė pradings. (8, 20–22)

Girdėdamas šiuos žodžius, Jobas turėtų pasisemti stiprybės nugalėti dabarties kančias. Kaip draugų paguoda ir perspėjimas priima būtis pakraštyje atsидūręs nelaimingas Jobas? Jis nesutinka su savo guodėjais, nes nesijaučia kaltas. Jobas kalba kaip tas, kuris *pažįsta* Dievą. Jis neabejoja Dievo teisingumu, sutinka, kad Dievo akivaizdoje nėra vieno teisaus, bet nežino, kuo būtų galėjęs jam nusikalsti! Štai aklavietė! Jo draugų paguoda bejėgė, neveiksminga, nes *būtiškai* nedalyvauja Jobo kančioje. Tai pašaliniai, teoriniai žodžiai. Taigi bendruomenė ontologiškai negali žmogaus nei paguoti, nei išgelbėti. Tą tegali padaryti tik Dievas. Jobas išvadina savo draugus „nelemtais guodėjais“, kreipiasi į Dievą ir tik iš jo laukia tikros paguodos: tik jis vienas teikia išganymą. Tačiau Dievas kol kas tyli! Ką tad daryti tamsoje atsидūrusiam nelaimingam žmogui? Antrajame ir trečiajame pokalbių rate Jobo guodėjai iš esmės nepasako nieko naujo. Jobo kartėlis auga (26–31), jis su apmaudu daug ką pakartoja:

Prisiekiu Dievu, atėmusiu man teisę,

Visagaliu, apkartinusiu man gyvenimą!

Kol dar turiu gyvastį

ir Dievo alsavimas mano šnervėse,

nekalbės mano lūpos netiesos,

neįstas mano burna melo.

Jokiu būdu nelaikysiu jūsų teisiais,

kol nemirsiu, neatsisakysiu savo nekaltumo.

Savo teisumą ginsiu ir to neatsižadėsiu. (27, 2–6)

Ir kas iš to? Jobas ne kartą prisimena mirtį kaip absurdišką gyvenimo baigtį. Jis trokšta mirties dėl to, kad nebesuvokia savo egzistencijos prasmės, nes į žmogaus gyvenimą jis žiūri kaip į tarnybą:

Argi žmogaus gyvenimas žemėje nėra sunki tarnystė?

Argi žmogaus dienos nėra

kaip samdinio dienos? (7, 1)

Jis yra tikras, kad niekuo nenusidėjo Kūrėjui ir be priekaišto atliko savo tarnystę. Susidūręs su kančia, Jobas jaučiasi panašiai kaip vaikas, kurį tėvai skaudžiai nubaudė, bet nepasakė už ką. Žmonės negali paaiškinti kančių priežasties ir suteikti gyvenimui prasmės. Ir Jobas jį aprauda, šaukiasi jo pabaigos. Egzistencialistams, kurie neturi sąmoningos ar intuityvos atramos anapusiųje, t. y. transcendencijoje, mirties geidimas, jos prisiminimas yra svetimas dalykas.

SIGITAS GEDA

Ei varnalėša!

2008 metai

Sausio 6, sekmadienis

Nuolatiniai priekaištai

Juos girdžiu ir girdžiu. Šįsyk apie A. Š. filosofiją. Jauni žmonės klausia:

– O kur ją galima pritaikyti?

Atsakau: „Niekur!“, ir jie bėga šalin kaip nuo apsėstojo. Prisiminiau, jog šią mįslę sprendė dar L. Andrejevo komedijos. Vienoje jų – kur dėti A. Puškiną?

– Patarkite mums, genialus prote?

(Komedija, beje, vadinasi „Monumentas“.)

Atsakymai:

– Reikia Puškiną atgręžti subinyte į beprotnamį...

(Tai reiškia, kad vis dėlto jis reikalingas.)

Kiti:

– Atsukti nugara į žvakę...

(Prieštaravimai: „Tai reikėtų, kad jis niekina šviesą ir švietimą...“)

Genialus protas kreipiasi į savo Mūza.

Mūza:

– Reikia Puškino nugarą apsodinti medžiais. Tai būtų sprendimas iš jo paties. „У лукоморья дуб зелёный...“

Žodžiai ir žmonės

Mūsų „pavainikis, bostras, bastrys“ angliškai būtų „bastard“. Kitos šio žodžio reikšmės – gyva bėda, išpera, mišrūnas... Ilgus amžius pavainikiai būdavo niekinami, bet laikas negailestingai paplovė senovinę šeimą, santuoką. Jeigu mąstytoje senomis reikšmėmis, tai šiandieninė visuomenė yra tos „laukinės prigimties“, mišrūnų bendrija, gyvas vargas.

Bet kokios pastangos stiprinti šeimą – vėjais. Pačios tautos samprata irgi pakitusi, beje. Ir Lietuvoje girdime, kad mūsiškė samprata beveik atgyveno. Tie, kas gyvena Prancūzijoje, yra prancūzai (prancūzai visad taip manė!), mes toleruodavome (laikėm savais) tuos, kurie kalba lietuviškai. Kraujo, kalbos, žemės, mentaliteto ženklai.

Mūsiškė tvarkelė

A. G., kuris bene vienintelis Lietuvoje galėtų dėstyti Rytų Europos kalbas ir literatūras, vertimo teoriją ir praktika (pats daug vertęs iš kelių kalbų), bandė įsidarbinti čia Vilniuje, čia Kaune. Kadangi mokslinio laipsnio neturi, tai už vieną paskaitą universitetas jam mokėdavo 8 Lt... A. G. gyvena Elektrėnuose. Paskaičiuokite.

Jeigu jums virtuvėje sugedo vandens čiaupas, jeigu jūs keičiate vasarines automobilio padangas, jeigu, jeigu... Visur mokėsite šimtais...

P. S. Apie A. G. užrašiau todėl, kad galop jam pavyko įsidarbinti Čekijoje, Brno universitete. Paskambino sveikindamas su Naujaisiais, klausiu – kada grįši?

– Pusantrų jau atidirbau, šitie, kiti ir dar pusė metų, priešingu atveju negausiu jokios pensijos...

Andai jis paakino mane imtis Dantės.

Dar syki – Salomėja

Kada paprasti žmonės dainuoja:

Akmenys paplentėm kauks,

Sužaliuos lazda,

Lauk manęs, kai nebelauks

Niekas niekada,

Ojoi ojoi, ojoi ojoi...

Tai ir vėl pajunti, kad esam prasti katalikai! Vienas posmas atperka jos kaltes. Jinai iš tų mūsų motinų, močiūčių, pramočių, kurios sudėjo gražiausias dainas.

Keisčiausia, kad užgriebtas ir amžinatvės laukas – metafizika.

Nebūta tautos be tikėjimo, filosofijos dar nebūta, o amžinybės troškimas alsavo! Kas gi lieka iš mūsų gyvenimų ir mūsų meilių? Teprapuola viskas, o tujen lauk, kai nebelauks „niekas niekada“...

Tai kas, kad eilėraštis turi ir savo pirmavaizdį, modelį (K. Simonovo „Grįšiu“), bet jame nėra tos metafizikos, tų detalių, gijų, siūlų, iš kurių audžiamas kilimas:

Mėnesienoje rasa

Ašara žibės...

Ir t. t.

Šventybės atperka nuodėmes, ir dar – padorūs žmonės negriauna šventyklų, nežudo ir netremia dvasininkų (kunigu), vienuolių.

Grožis neišgelbės, bet šlykštybės – nepagelbės.

Baimės didelės akys

Dabar jau žinoma, kad tais atvejais, kai žmogus gauna vaistų kuriam nors savo organui gydyti, ir tais, kai tuos vaistus panaudoja, – poveikis vienodas.

Jeigu prie žmogaus nugaros stovėdami leisim jam įgelti nuodingai gyvatei ir, lygiai taip stovėdami, bakstelėsim į nugarą kokiu aštriu daiktu ir pasakysim: „Tau įgėlė gyvatė!“ – poveikis toks pats kaip pirmuoju.

Nuogriuvos

Mokslininkai jau nustatė, kad vandenyno dugne tarp Norvegijos ir Škotijos esama didžiuliu žemės nuogriuvų. Jas sukėlė jūrbangės prieš 7000 metų. Cunamiai – palaidoje čia gyvenusias akmens amžiaus gentis.

Iš apgailėjimų

O, jei vaikas būdamas būčiau bent nujautęs, kokie keisti žmonės tampa bėgant metams!

Kokios keistenybės apninka, – kiek skylių lieka jų galvose...

Kai žiūrėdavau į suaugusiuosius, didelius ir senus, daugelis man atrodė „normalūs“ – sveiki, gražūs, padorūs... Proto neapsakomo!

Tai, kas nejuokinga

Prisiminiau šįvakar ne per seniausiai Gotlande mirusį lietuvių dailininką E. M. Budrį. Gyveno ne per toliausia nuo Jono Pajaujo, giriose. Su dviem dukrom. Tapydavo kojomis. Nėdelio ūgio, liesas, po karo buvęs miškų kirtėjas – Norvegijoje.

Abstrakčios, ugningos, ryškiaspalvės drobės. Didelio formato. Jo pėdos – ilgapištės, liesos. Šalimais kibirėliai su dažais. Papila ir vaikšto. Arba prašo dukrą papilti.

Tiesą sakant, tokia raiška man artimesnė nei „Fluxus“...

Lietuvoje jis būtų buvęs išjuokos objektas. Jeigu ne...

Gera pataisa!

Nėra nepakeičiamų žmonių, bet yra nepakartojami žmonės (dain. Sofija Jonaitytė).

Apie paslaptis

– Mano motina sakydavo: „Kas pradėta tamsoje, vis vien išlįs į dienos šviesą“ (juodo odė Holivudo aktorė).

P. S. Tikra džiunglių patarlė! Lietuviai tokiu atveju:

– Ylos maiše nepaslėpsi!

Sausio 7, pirmadienis

Grafologija

Pranas apie tai, kad vokiečiai surengė I. gerą parodą – iš tų laikų, kai darbavosi jų „Stasi“ (saugumiečiai). Ten esama viso kasdienybės konteksto: rašteliai, nuotrauktės sekant, įrašai ir piešiniai iš viešųjų tualetų.

Mūsų NKVD (KGB) juos irgi rinko „iš peties“. Fotografavo, klasifikavo, lygino...

Regis, kurios nors miestelio vidurinės mokyklos ar valgyklos tupinykuose nelabai paslėpsi savo antitarybines nuotakas. Ir, žinoma, braižą.

Žolelės

Jonas man parūpino žolių iš „Andų šalies“. Jos geriamos ne tik Lietuvoje, ant maniškų – lenkiški užrašai... Dievas žino! Manau, kad vyrai žolėmis jokių ligų neišgydydys. Neatsimenu, kad mano tėtušis kada nors būtų gėręs. Net čiobrelių...

Teisi buvo motina, turėjusi ryšelius įvairiausių džiovintų žolynų ir – žiūrėdama į mane, siurbčiojantį raudonųjų dobilų ar petražolių arbatą...

– Na toks vyras ir mano, kad jam numuš kraujospūdį... Tau reikia tikrų vaistų.

Tai gi žolininkystė ir jai nebuvo pernelyg šventas reikalas. Man regis, kad čia žmogus pritrūksta kantrybės.

Gerklė kol numirsi ir – sveikas būsi!

Iš Ekleziasto

„Žmogaus išmintis taip apšviečia jo veidą, / kad sušvelnėja griežti jo bruožai“ (8, 1).

Šitai esu pastebėjęs! Tą ypatingą šviesą ir šilumą pradėjus žmogui išmintingai kalbėti. Matyt, pati išmintis negali būti nežmoniška... Tiesa, pranašų veidai kartais baisūs. Tam jie ir yra...

Betgi man dabar artimesnė mintis apie tai, kad „verčiau būti gyvu šunimi negu negyvu liūtu!“ (9, 4)

Jeigu žmogus labai brangina gyvenimą (ir bet kurias gyvybės apraiškas), kodėl gi jis turėtų paniekti Salomėjos Nėries troškimą „būti tėviškės arimų slieku, / Mėlyna rugiagėlė rugiuos...“ („Maironiu“)

Akiniai

Asmeniniai (mano, tavo...),

Etnocentristiniai,

Nacionalistiniai, tautiniai,

Imperiniai,

Globaliniai...

Kokie dar? O kas – be akinių?

Sausio 8, antradienis

Lūkesčių teorijos

Galima tarti ir – ilgesio. Arba lūkesčių ir ilgesių. Dabar mokslininkai jomis grindžia ir alkoholio vartojimą. Suaugusieji ir vaikai – pilni lūkesčių.

Keista, bet visa kita – irgi lūkestis. Andai – komunizmas. Arba – rojus žemėje.

Trumpiausias kelias – pasigerti.

Narkotikai iš to paties.

Geriamas, tiesa, ir iš nevilties, ir iš džiaugsmo. Galop iš įpročio. Galop tai jau pereina į ligą. Statistika liudija, kad dabar pas mus geriama daugiau nei sovietmečiu. Geria vaikai... Ar jie neturi jokių lūkesčių? Manau, kad turi, bet netiki jų išsipildymu.

Nepragmatiška visuomenė, nepraktiška orientacija. Kas nors sakys – nieko pozityvaus! Vėl ta pati viltis, vilties stygius.

Jeigu nėra stipraus tikėjimo (kaip Oriento šalyse), nėra draudimų, bausmių, belieka auklėti labai pragmatiškus žmones.

Šekspyras, 72-as sonetas

Apie meilę ir mirtį, apie nenorą, kad jo mylimas žmogus liūdėtų tada, kai jo neliks. Geriau – nežinok!

Nenoriu aš, kad ta liūdna žinia

Iš karto imtų smagintis minia.

Mes nežinojome, kas per daiktas „minia“, kada viskas buvo kontroliuojama. Minia, ištrūkusi į laisvę, yra tiek žavi, tiek baisi.

Jos šlovinimas begalinis, jos panieka irgi. Kai iš žmonių susidaro minia – žmogų sunku surasti. Ji funkcionuoja pagal visai kitus dėsnius.

(Atgailaujantis perkūno oželis?)

Aziai

Airijoje gyvenantys žmonės yra airiai, Azijoje gyvenantys yra aziai...

Lietuvoje – lietai?

Dainininkės Juditos pavardė – Leitaitė, žmogus pavarde Leita, latvių *leiši* – lietuviai – liudija kažį panašaus.

Vakar šiek tiek sutrikau Alfredo B. laidoje pamatęs žmogų pavarde kaip mano... Vardu Aurelijus... Iš veido visiškai nepanašus. Galimas daiktas, iš Gedų, kurie gyveno Kučiūnuose (Lenkijos pasieny). Pasak a. a. Tėvo – jie mums ne giminės. Galgi labai tolimos?

Prisiminiau ir Amerikos lietuvių, ieškojusį moters pavardę Gedaitė. Ji, girdi, mokytojavo Lazdijuose. Aš nieko jam negalėjau patarti.

„Šiandien bevelyčiau jums nedirbti“

Valstybiniame jaunimo teatre aktorius ir režisierius Rolandas Kazlas teatro gerbėjams parodė jau trečiąjį savo režisuotą spektaklį „Raštininkas Bartlbius“ pagal to paties pavadinimo Hermano Melville'io apsakymą. Jame klasikiniu stiliumi pasakojama nepaprasta istorija, kurioje išskyla ne tik galybė paslapčių – šiame spektaklyje, primenančiame brechtiškąsias tradicijas, žiūrovams turi pasirinkti poziciją.

H. Melville'is mūsų skaitytojams geriausiai pažįstamas kaip intelektualinio nuotykių romano „Mobis Dikas“ autorius. Betgi, kaip rašoma pranešime spaudai, „apsakyme rašytojas sugriauna beveik visus principus, būdingus jo ankstesniajai kūrybai. Okeanų platybes, tolimų šalių egzotiką keičia kukli juridinė kontora judriajame Volstrite, pro kurios langus matosi aklina plytų siena.“ Jokios romantikos, jokių iliuzijų, nuoga ir tebeaktuali realybė, kurioje visgi vyksta kai kas labai neįprasto.

Pirmojoje dalyje vyrauja kontoros rutina. Kelias pirmąsias minutes – nė žodžio, tik kontoroms įprasta mirtina tyla. Antrajame plane ant laiptuotos pakylės ištaisęs kontoros viršininkas (pats R. Kazlas). Čia vyksta aktyvus judėjimas, ateina ir išeina klientai, atnešamos ir išnešamos neįtikėtinos šūsnys bylų. Likęs vienas, viršininkas nulipa į pirmajame plane esantį kambarį, kuriame nuobodžiai triūšia jo pavaldiniai keistomis pravarėmis. Senas ir ištikimas specialistas Kalakutas (akt. Arūnas Storpirštis) užmiega po pietų ir mėgsta deklamuoti Byroną, nors, deja, atsimena tik pirmąsias jo posmų eilutes. Jaunas nuobodžiaujantis Žnyplius (akt. Lukas Petrauskas) labiausiai išsiskiria specifiniu sarkastišku juoku, o ant kopėčių nuolat tupi vaikas pasiuntinukas ir kontoros valytojas Imbierinis Meduolis (ši vaidmenį itin tikinamai suvaidino aktorė Jonė Dambrauskaitė). Kyla mintis, kad tapatybes, socialinius vaidmenis ir funkcijas tiek spektaklio herojai, tiek galbūt ir mes įgyjame ir išlaikome ne tik norėdami praskaidrinti, kažkuo užpildyti rutinos tuštumą. Dėl tokių tapatybių etikečių mūsų bosai gali mus lengviau valdyti, su mumis familiariau bendrauti, mus mažiau gerbti.

Ir štai scenoje pasirodo pagrindinis veikėjas Bartlbius (akt. Artūras Sužiedėlis). Tiksliau, įeina tris kartus, iš kurių efektingiausias pirmasis – jis blaškosi tarsi musė voratinklyje arba jam artimiausias Franzo Kafkos „Proceso“ herojus Jozefas K., patekęs į teismo koridorius. Galiausiai Bartlbius visiškai tyliai sėdasi dirbti, pasak paties viršininko, neįdomaus darbo – perrašinėja įvairius dokumentus. Tačiau greitai pasielgia netikėtai – prieštaraudamas įprastai darbo tvarkai atsisako su bendradarbiais tikrinti vieną dokumentą ir ištaria esminę spektaklio frazę: „Bevelyčiau netikrinti.“

Nuo kelių tokių „bevelyčiau“ pradeda strigti kontoros darbas, viršininkas patiki tikrintojo darbą net skaityti nemokančiam Meduoliui. Tuo tarpu Bartlbius pasitraukia nuo darbo stalo ir grįžta tik tada, kai kiti tarnautojai jau miega. Miegoti ant darbo stalo Bartlbius verčia ir savo bosą, tarsi įkūnijantį Karlo Marxo „Kapitalo“ puslapiuose šmėkščiojantį dorą kapitalistą. Iš tiesų R. Kazlo herojus apsišvietęs (deklamuoja tą patį Byroną) ir bent jau iš pirmo žvilgsnio atrodo moralus – jam atsisakantis dirbti Bartlbius kelia ne tik nuostabą, bet ir užuojautą. Nei Bartlbiui, nei jo bendradarbiams bosas negaali pinigų. Po komišku, improvizuotų mišių, kuriose pastorius sugeba išlemti tik vieną prasmingą frazę „Mylėkite vieni kitus“, šios frazės įkvėptas bosas kviečiasi Bartlbių brendžio, slapčia tikėdamasis išgirsti jo gyvenimo istoriją. Tačiau Bartlbius nieko neatsako, ir bosas pasijunta kaip niekad vienišas. Atrodo, režisierius R. Kazlas duoda žiūrovams neįtikėtinai sunkią užduotį – nuspręsti,

jis vertina savo paties kuriamą herojų, jo laikyseną ir moralines nuostatas rimtai ar su ironija.

Įdomi ir bendradarbių reakcija – jie nesupranta Bartlbio labiau nei pats bosas, nes ir nesistengia to daryti – kam kvaršinti galvą dėl žmogaus, kuris nepraverdamas burnos drumsčia kontoros ramybę ir ardo nusistovėjusią tvarką. Netekęs kantrybės, bosas atleidžia keistąjį samdinį, bet šis atsako kaip įprasta: „Bevelyčiau neišeiti“ – mat jau yra atsikraustęs gyventi į kontorą. Taigi kontorai nelieka nieko kito, kaip pačiai persikraustyti į kitą vietą. Naujasis pastato šeimininkas (akt. Antanas Šurna) neapsikenčia ir išsiunčia Bartlbių į kalėjimą. Čia bosas dar sykį aplanko savo buvusį pavaldinį, prašo virėjo (akt. Andrius Bialobžeskis) jam gaminti gerą maistą. Gamindamas pietus, virėjas filosofuoja apie tai, kad galbūt Bartlbius savo atkakliu tylėjimu byloja tiesą. Spektaklis baigiasi siurrealistine scena: virėjas tarsi restorane patiekia Bartlbiui puikiausius pietus, tačiau šis jų atsisako („Bevelyčiau šiandien nepietauti. Tai gali man pakenkti. Aš nepratęs pietauti“) ir miršta ant milžiniško torto degant daugybei žvakučių. O virėjas, girdamas kalėjimą, kviečia jame pasisvečiuoti ir Bartlbio bosą su visa šeima – tai jau režisieriaus kūrybinė išmonė, puikiai atitinkanti šio meto realijas ir bylojanti apie supliūskusį Volstrito burbulą. Tariamai prislėgtas bosas spektaklio pabaigoje pasakoja apie gaudus, kad Bartlbius kadaise dirbęs neatsiimtų laišku skyriuje ir buvęs iš jo atleistas. Toks bandymas iminti tamsybėse ir miglose tūnančią Bartlbio asmenybės mislę leidžia R. Kazlo herojui tik liūdnai atsidusti: „O Bartlbi, o žmonija!“

Pasakyti ką nors apie pagrindinę spektaklio figūrą – Bartlbių – sunkiausia. Jis yra tarsi hieroglifas, visomis įmanomomis sienomis atsivėręs nuo kitų veikėjų. Tarp jo ir jo bosos susiformavę ypatingi santykiai kelia pagundą į jį žvelgti iš R. Kazlo herojaus pozicijų – kaip į nelaimingą, kažką gyvenime praradusį žmogų, netgi kaip į klinikinės depresijos atvejį. Beje, H. Melville'io apsakyme istoriją pasakoja bosas – tai taip pat reikšminga. Bartlbio atsisakymas dirbti gali byloti „apie žmogaus orumą, tikėjimą savo tiesa, kad ir kokia keista ir nepriimtina ji būtų nustatyta ir uoliai prižiūrimai tvarkai, o kartu ir apie jo pažėdžiamumą“ (R. Kazlas). Tokia interpretacija dvelkia metafizika, kuriai svarbios amžinosios tiesos, atspindimos virėjo filosofavimo. Tačiau tokią aiškinimą paliksime ramybėje ir pasirinksime galbūt ne visai „politiškai korektišką“, bet nepaprastai aktualią – socialinę politinę interpretaciją.

Labai svarbi kūrinio problema yra kulminacinis bosos sakiny: „O Bartlbi, o žmonija!“ Ar Bartlbio asmenį jo bosas sieja su jo konfliktu su žmonija, visuomene, ar jam rūpi to konflikto baigtis? O gal būtent Bartlbio asmuo ir įkūnija tą bosui nepažįstamą pasaulį, dirbančio žmogaus pasaulį, K. Marxo žodžiais tariant, „slėpiningas gamybos gelmes“? Galbūt Bartlbius – ne tik sau vienam žinomą tiesą saugantis žmogus, galbūt būtent jo „bevelijimas“ nedirbti ir yra kūrinio esmė?

Bartlbius atsisako vykdyti jam skirtas pareigas ir išeina iš darbo vidury dienos, palikdamas už save plūsti kitus. Jo iš pirmo žvilgsnio nemotyvuotas atsisakymas dirbti yra radikalus. Jis sabotuoja darbo procesą, rengia tai, kas artima sėdimųjų streikų tradicijai (darbuotojai sėdi kontorose, mokiniai – ant mokyklų grindų ir tiesiog nieko neveikia). Bartlbius apsigyvena darbe. Jam nebaisi Volstrito patalpų vienatvė, kai viskas nutyla pasibaigus darbo dienai, o išsikrausčius kontorai jis išvirtina ištuštėjusiose jos patalpose tarsi šiuolaikinis skvoteris – „bevelyčiau čia pasilikti“.

Bartlbius atsisako pietų, leisdamas mums ir jo bendradarbiams susidomėti: „Kaip jis pragyvena? Ar turi pinigų?“ (Vėliau kažkam į galvą ateina saliamoniška mintis: „Jei pragyvena, vadinasi, lėšų turi!“) Jis neina nei į bažnyčią, nei į vakarėlius, taip atsisakydamas socializacijos, būtinos dirbantiesiems. Jis nenori atiduoti bosui, darbui savo jėgų, tačiau ir nesitiki jokių privilegijų. Jis tiesiog yra, egzistuoja kaip nepermatomas pavidas kraštutiniame socialinės ir moralinės sistemos taške.

Kyla brechtiškas klausimas, kokį atskaitos tašką, kokią Bartlbio vertinimo poziciją pasirinkti mums. Galbūt daugumai atrodo, kad į pasaulį reikia žvelgti iš R. Kazlo herojaus pozicijų – elgtis pagal tariamai moralią darbo etiką, nors nepakenktų geras elgesys su keistu pavaldiniu, kurio motyvai niekad nepaaiškės. Galbūt kai kam, kaip bendradarbiams ir naujam savininkui, Bartlbius sukėlė pykčio priepuolį – apie tai dar bus užsiminta straipsnio pabaigoje. Bet yra dar viena alternatyva – pabandyti patiemis įlįsti į Bartlbio kailį.

Drįstu teigti, kad būtent čia slypi kūrinio socialinis ir politinis užtaisas. Galbūt nepermatoma Bartlbio praeitis ir visa būtis – tai nematoma pasaulio pusė, kolonizacijos, išnaudojimo ir priespaudos istorija ir geografija. Galbūt jame tūno neišnaudotas ir savosios valandos laukiantis socialinės kovos potencialas. Bartlbius nešama žinia, jo elgesys jau savaime yra radikalus ir nepaprastai drąsus, o kokios jo priežastys, motyvai, kas jį įkvėpia? Jis nepritampa prie bendradarbių kolektyvo: jie, pasinėrę į rutiną ir užglostyti kasdienių privilegijų, jau pamiršo, kad tarp jų, samdomų vergų, ir bosos tvyro praraja – ir būtent tokia praraja yra galimybė pradėti viską iš naujo. O Bartlbius priklauso kitai, nekonformistinei tradicijai, kuri gyva ir šiandien – tai liudija dirbančiųjų ir studentų maištai, visuomenės atskalūnų kultūros, juodoji rinka ir neįžengiami, pavojingi metropolijų priemiesčiai, skvotai, taborai ir grafičiai. Šiuolaikinis Bartlbius laiku nepasirodo darbe, pramięgas svarbų kolegų vakarėlių, vienas pats dalyvauja nesankcionuotame streike, praeidamas meta akmenį į banko langą ir gauna į kelį gumine kulka, įsėdęs į Mobio Diko laivą plaukia link išsvajotų piratų salų, tarsi mariuanos dūmas išgaruoja tuščiam greitekelyje, išnyksta tarp F. Kafkos, J. Kerouaco ir A. Ginsbergo tekstų eilučių.

O bosai ir kiti nugalėtojai rašo savo istoriją, kuriai nesvarbūs mažojo žmogaus lūkesčiai ir vargai. Jiems svarbiausia, kad mes laikytumėmės jų nustatytos tvarkos, jų darbo etikos ir kad darbas būtų mūsų didysis rūpestis, kad be pinigų neišsivaizduotume gyvenimo. Didžioji politika – tai bosų krizės, jų krintantys pelnai ir nebeapžiojamos prekės, jų deficitai ir jų kančios vakarais atsistojus prieš veidrodį. Ar mums rūpi toks gyvenimas? Ar jis turi kokią nors prasmę ar vertę? O gal ir mes vieną dieną įgysime drąsos pasakyti savo bosui: „Bevelyčiau šiandien jums nedirbti“? Juk viskas prasideda nuo atsisakymo.

Po spektaklio sutikau vieną jame taip pat apsilankiusį pažįstamą. Jis sakė nesupratęs spektaklio pagrindinės minties, o pagrindinį veikėją jam knietėję primušti. Pasakiau jam, kad ne visi taip galvoja. O paskui apsidžiaugiau – spektaklį suprato ir jis, tik kitaip, ir jam tai nepatogu. R. Kazlas išties pastatė labai teigiamai „politiškai nekorektišką“ spektaklį. O jei turėsime omenyje, kad geras spektaklis abejingų nepalieka, galėsime teigti, kad savo tikslą režisierius ir jo aktoriai pasiekė.

KASPARAS POCIUS

Leonidas Davydovas-Subbočius: į nieką ten nepanašus

Atkelta iš p. 3

Pamenu ir tai, kad gatve ar bulvaru eidamas Leonidas dažniausiai laikydavo mane už kairės rankos riešo – tvirtai ir švelniai, į tą gestą įdėdamas ir draugiškumo, ir globos jausmą. Pirmąjį pažinties birželį, man jau susiruošus namo, jis sako: „Aš lieku čia, ieškosiu šanso... Tau rašysiu laiškus. O tu – man. Tik nepamiršk, kad *Subboč* – būtinai su dviem *b*! Perduok tėvams geriausius linkėjimus, padėkok nuo manęs, kad tave tokią užaugino. Ir parašyk, ar dar skambini pianinu, ar lankaisi koncertuose ir ar skamba bažnyčių varpai.“ Jam patiko, kad jo pavadė buvo originali, susidedanti iš dviejų, o dar ir su dviem *b*... Beje, viename iš išsaugotų laišku jis rašo, kad tą vasarą gastroliuoja su žinomo skaitovo Aksionovo teatru, kad turi net kelis vaidmenis, kad jau baigė filmuotis anksčiau minėtame filme, bet pats dar jo nematęs, kad žada „įsiverginti“ ir įsirašyti į kooperatinio buto eilę...

Stipriai laikydamas už rankos ir visaip įkalbinėdamas nepasiduoti jauduliui, po kelerių metų Leonidas nuvedė mane ir į diplominio darbo gynimą ir sėdėjo ten iki pergalingos pabaigos. Po gynimo pabarė, kad savo kalboje pati iškėliau darbo trūkumus, tuo atrišdamas liežuviu oponentams, o paskui pakvietė į gan prašmatnios „marmurinės“ ledainės Gorkio (dabar Tverskaja) gatvėje antrą aukštą, kur išgėrėme po taurę šampano su *café glacé*. Atrodo, kad tai ir buvo paskutinis mūsų pasimatymas.

Daug vėliau, kartą atvykusi į Maskvą, sutikau Leonidą saulėtą pavasario dieną prie Maniežo su gerokai vyresne už jį, gan arogantiška dama, kuri buvo *vsia v zagraničnom* (tai rodė ryškių spalvų nevietiniai ir nepigūs jos drabužiai, ryškus makiažas); Leonido povyzoje atsirado kažkoks nežymus, lyg nuolankumą ar susitaikymą reiškiantis gunktelėjimas; jis supažindino mus, maloniai paaiškino, kad aš – jaunystės draugė iš Trifonovkos laikų, o Liuba esanti patyrusi

estrados artistė – skaitovė, sakė, kad kartu su ja rengia įvairias humoristines ar satyrines programas, dažnai pats rašo tekstus toms programoms, ir jie važinėja po visą Sąjungą, nes Rusijoje žmonės ypač mėgsta šitą žanrą... Daug mačiau si Liuba žiūrėjo į mane iš aukšto, slidinėjančiu žvilgsniu. Mes mindžikavom vietoje, nes ir kalbėtis, ir žiūrėti vieniems į kitus buvo neįmanoma. Kažkoks gaudus man buvo šitas atsitiktinis susitikimas! Prisiminiau rusų patarlę: *Kogotok uviaz – vsej ptičke propast* („Nagelis įstrigo – visas paukštėlis pražuvo“). Taip Levas Tolstojus iš pradžių buvo ir savo pjesė „Tamsos galybė“ pavadinęs...

Jau daug metų apie Leonidą nežinau nieko – kur jis, ką veikia, o gal ir gyvo nebėr?

Vilnius–Nida, 2010

AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ

URSZULA KOZIOL

Viena žymiausių šiuolaikinių lenkų poečių Urszula Kozioł gimė 1931 m. Liublino krašte. Nuo pokario gyvena Vroclave, tenyškčiame universitete baigė lenkų kalbos ir literatūros studijas. Redagavo literatūros žurnalą „Odra“, bendradarbiavo su teatru „Kalambur“. Keliolikos poezijos rinkinių, dviejų romanų, vieno apsakymų rinkinio ir dviejų feljetonų rinkinių autorė, taip pat rašo dramas ir prozą vaikams. Apdovanota daugeliu svarbiausių lenkų literatūros premijų. Jos eilėraščiams būdingi platūs poetiniai gestai, gausios biologinės metaforos ir kultūrinis kontekstas, juose susiduria mitas ir tikrovė, neišleidžiant iš akių konkretybės, kalbama apie tvarius, begalinius dalykus. Pasak kritikų, jos poezijoje esama „ir šieno kvapo, ir amžinybės skonio“.

levos Laniauskaitės piešinys

Atsisveikinimas

Beveik viskas jau surinkta
susukta
išnešta už durų

girdėti vienos po kitų užtrenkiamų durų dundesys
tokiame varganame trapiame sielos
bute
(kuris vis dėlto buvo man brangus)

veltui genai, chromosomos
veltui įvairios ląstelės
seka mane baugiomis akimis

užtrenkiu tolesnius praėjimus
gesinu šviesas
nutraukiu laidus
jungiančius mane su bet kuo

jokio tęstinumo
jokių permainių ir metamorfozių

tęsinio nebus
diskusija baigta

it won't be continued

Dagių pūkai

niekas manęs nelaiko
į nieką neatremsiu rankos
tarsi viena ar kita būtų mano

joks vabalas
joks žolės stiebelis
nesivadina mano vardu

dulkės prigludusios man prie šonkaulių
neatspės kad aš
esu aš

tuščiomis rankomis čia atėjau
ir tuščiomis išeisiu
jau greitai bus lyg manęs nebūtų buvę

tačiau dar šiandien
– ar tik šiandien? –
atpažįstu kaip savo tuos stulpelius
kuriuos dagiuose už lango stuksi
dagilis

ir atsargiai padedu į atmintį
lietaus lašą
kaip vertingiausių tvaraus
žodžio sėklelę

•
Suledėję perspektyvoje prisiminimai
sustingę
dar neseniai buvę gyvi
apibrėžti kvapo, spalvos
anuomet trukusios akimirkos
arba kamuojantys patirtu skausmu

staiga svetimi
atšalę
tarsi kam nors kitam o ne man nutikę
ir tarsi papasakoti man
kieno nors

tokie mažareikšmiai
prisiminimai neprisiminimai
sveriantys lygiai
kaip pernykštis sniegas

– tai štai kas yra senatvė?

Lyg Odisėjas

Nesiraukyk nuo perdėtų kai kurių
mano eilėraščių ornamentų

jų tankiame kailyje
slepiu nuogą, beginklį „aš“
juk tarsi Odisėjui, po avių pilvais
bėgusiam iš tamsios olos
teks išeiti ir man
iš būties olos kurią ir tada ir dabar tebesaugo
nepermaldaujamas Kiklopas

į tokią neaiškią
– nes kas apie ją ką nors žino? –
erdvę anapus laikinybės

•
Kalba atsargiai tiria raidžių iškilumus
skverbiasi į plyšius tarp garsų

kai kurios užrašytų žodžių lazdos
yra lyg baobabų kamienai

čia galima gyventi
čia galima slėptis
nusižiūrėtoje nišoje plyšelyje
sugrūsti po ženklų žieve
plika akimi nematomus
aukso žiedus

praeinančio
laiko sluoksnius

Reverse

Vis dažniau man
nebenutinka

viena ar kita šiaip ar taip
man jau nebenutiks

viena ar kita jau nebebus patirta
pajusta prisiminta

vis dažniau į tuštumą to ko nebuvo
įkyriai prasprūsta

– prisimeni?
O tai ar dar prisimeni? –

Kai kas toks brangus man
kaip tik plaukia laivu nežinomybėn
o aš tuo metu
likusi šiame krante
pakeliu nosinę prie akių

1996

•
Pradžioje nebuvo žodžio
pradžioje buvo daugygių daugiausia jo pradžia

kuris nors garsas
raidė
kuris nors šventas skiemuo –

Kas yra prieš žodį kas
prieš tave yra
ekstazė susimąstymas
gestas
tamsi šnekta po kalbos epitelium –

Po tokio brūkšnio koks
brūkšnys
po tokio žodžio koks žodis
dulkės kokios po tokių dulkių –

artėja kyla iš naujo
akimirka ta pirmoji
kai pasaulio magma galiausiai turi nusileisti
žodžio prievartai
ir kai niekas
turi tapti kaip kas nors –

(sakykime:
pasaulis kaip tu
arba kaip aš dabar
čia).

1996

Iš: Urszula Kozioł. *Stany nieoczywistości*.
Warszawa: P. I. W., 1999
Vertė Vytas Dekšnys

Dar kartą apie Jobo dramą

Atkelta iš p. 4

Jobas skundžiasi: „Aš nebenoriu gyventi!“ Bet jis visada jautė ryšį su anapusybe ir nesąmoningai tikėjo, kad ir po mirties regės Dievą, nors apie prisikėlimą iš numirusių jis negalėjo būti girdėjęs.

Taigi tokie yra pagrindiniai Jobo ryšio su žmonėmis, „su guodėjais“ aspektai: paguodos situacija – kiek ji veiksminga ir ką gali vadinamosiose ribinėse situacijose; žmonės gali priminti vieni kitiems bendrabūvio normas ir turi teisę reikalauti jų laikytis – šiuo požiūriu jie yra įrankiai vienas kitam. Bet žmonės niekada nėra transcendencijos kūrėjai; jie tik atspindi ją. Žmogus vienas išgyvena savo egzistenciją ir pats atsiskaito už ją Dievui.

Keletas pastabų apie ketvirtąjį Jobo bičiulį Elihu'ą. Turbūt visi egzegetai vieningai sutaria, kad tai vėlesnis įterpinys į Jobo knygą (32–37). Manoma, kad kažkas panorio pagilinti trijų Jobo bičiulių argumentaciją ir jo kalbas įtraukė į jau užbaigtą knygą. Elihu'as kalba ganėtina aptaki, jis venkia kraštutinumų. Pradžioje Elihu'as ilgai atsiprašinėja bičiulių pradėjęs kalbą ir tvirtina esąs ištikinęs kaip ir jie, kad Jobas neteisus, kad jo žinojimas ribotas. Šis tas naujo ketvirtąjo bičiulio argumentacijoje yra tai, kad Dievas, norėdamas užkirsti kelią žmogaus nuodėmėms, „pagąsdina“ jį, „sudraudžia“ – tai jau bandymas atriboti nuodėmę ir bausmę. Šiaip Elihu'as gina Dievo teisumą, jo begalinę viršenybę žmogaus atžvilgiu, ragina Jobą tikėti ir būti kantru.

Taigi ši ilgą Jobo dialogą su savo bičiuliais baigia poema apie išmintį (28) ir Jobo suvestinė (29–31). Poema apie išmintį – savotiška žmogiškosios išminties kritika. Išvardijama, ką gali žmogus: kasa žemės gelmėje rūdą, niūrioje tamsoje „tos gelmės yra tarsi ugnies nuniokotos“. „Kelio ten nežino niekas, tik vien žmogaus akis pastebi, kas brangu.“ Tačiau išminties kelių nežino net žmogus, nes „gyvųjų krašte jos nėra“. „Už auksą jos nenupirksi.“ Kurgi yra „su pratimo buveinė“?

*Vien Dievas kelią į ją težino,
jis težino josios buveinę.
Juk jis mato žemės pakraščius ir
stebi visa po dangumi. (28, 23–24)*

Jis tarė žmogui: „Pagarbi Viešpaties baimė yra išmintis“ (28, 28). Žmogiškosios išminties mastu Dievo nei išmatuoti, nei juolab teisti neįmanoma. Tačiau Jobas, apkaltinęs Dievą („Dievas su manimi neteisingai pasielgė ir užmetė ant manęs kilpą“, 19, 6), baigia iššūkiu jam:

*O, kad kas nors mane išklaustytų!
Štai ir viskas! Teatsak man Visagalis! (31, 35)*

Dievas ir Jobas. Šventojo Rašto skaitytojas, kiek yra susijęs su Bažnyčia kaip dieviškąja institucija, skaitydamas Jobo dramą, išgyvena jo situaciją kaip savąją, žinoma, istorinėje plotmėje. Jis yra išbandomas, įtraukiamas į Šventojo Rašto dvasią. Jeigu žmogaus sąsajos su Bažnyčia neteisingos ar silpnos, toks yra ir jo sąlytis su Šventojo Rašto dvasia arba ir jokio ryšio nėra – tai prilygsta buvimui be Dievo. Tad kiekvieno žmogaus išganymas priklauso nuo jo vienkio ar kitokio ryšio su Bažnyčia, mistiniu Kristaus Kūnu. Laimingas skaitytojas, jeigu jis, mąstydamas apie Jobo egzistenciją, pasirinko teisingą poziciją, t. y. nepritarė nei Jobo draugų veidmainiškam paklusnumui, nei jo žmonos pikta nevilčiai, nei paties Jobo teisuoliškumui! Nes egzistencija iš esmės nėra niekas kitas, o vien teofanija. Kentėdamas ir klausdamas žmogus drauge išgyvena ir savo egzistenciją, vykdo ją kaip užduotį ir taip įlieja ją į būties pilnatvę. Jobas perdėm drąsus: užuot nutilęs, jis meta Dievui iššūkį – aš noriu su tavim kalbėtis, atsakyk man! Dievas prisiartina – „iš audros“. Jo pasirodymus dažnai lydi viesulai, žaibai, griaustinis. Tačiau prisiartinęs prie Jobo, Dievas neatsako nė į vieną klausimą, o iš savo didybės pataria jį drįsusiam užkalbinti Jobui – „kas yra tasai, kuris trukdo mano užmoji?“ Dievas neturi tikslo Jobo sumenkinti ar sutriuškinti – jis nori žmogų dėl jo paties gerovės parklupdyti:

*...aš tavęs klausiu, o tu man atsakyk!
Kur buvai, kai dėjau žemės pamatus?
Pasakyk man, jeigu išmanai!
Kas nustatė jos matmenis – tikrai tu žinai!
[...]
Arba – kas uždarė jūrą už durų,
kai ji prasiveržė iš žemės gelmių;
kai apdengiau ją debesų apdaru
ir svyryčiau tiršto rūko vystyklais... (38, 3–5. 8–9)*

Ir toliau – Dievo didybė ir tobulybė taip viršija Jobo būklę, jog jis niekada neturėtų reikalauti, kad Dievo pateisintų savo veiksmus.

Jobas, kuris taip primygtinai kalbino Dievą, kuris iš kančios prakeikė savo gimimo dieną, kuris taip gynė savo teisumą, dabar tegali tylėti. Dievas nori iki galo Jobui duoti suprasti, kad žmogaus ribotumas niekada neleidžia jaustis teisiam. Žmogaus egzistencija yra laikinybėje, „kelionėje“, ji neįvykdyta iki galo, todėl netobula:

*Nejau mane pasmerksi, kad pats būtum pateisintas?
Argi tavo ranka kaip Dievo
ir gali griauti tokiu balsu kaip jis?
Jei taip, pasipuošk didybe ir orumu,
apsirenk garbe ir spindesiu. (40, 8–10)*

Jobas tyli – „ką galiu tau atsakyti? Užsiimu sau ranka burną!“ Tylėjimas yra vienintelis atsakymas, kurį jis gali duoti Dievui. Ko Jobas gailisi? Dievas jam juk neprikišo nė vienos nuodėmės, padarytos anksčiau. Jobas tiesiog nesuprato, kad tas, kuris yra tobulas, niekuomet negali būti kaltinamas. Negali viešpatuoti tas, kuris turi trūkumą. Šis Jobo ir Dievo santykis labai primena Jokūbo imtynes su Viešpačiu. „Aš nepaleisiu tavęs, kol palaiminsi mane!“ – šie Jokūbo žodžiai galėtų tikti kiekvienai į Dievą kalbančiai egzistencijai. Tai yra būdas atverti savo būtį. Esą žmogus paleidžia Dievą tada, kai jį jau turi.

Vis dėlto tokiam Dievo ir žmogaus santykio apibūdiniui būdingesnis poetiškumas nei teologinė tiesa. Jeigu Jobas egzistenciškai ir rungtis su Dievu, tai šiam santykiui labai būdingas siaurumas ir savotiška tamsa:

*...dabar mano akys regi tave;
todėl aš gėdinuos visko, ką esu pasakęs... (42, 5–6)*

Po susitikimo su Dievu Jobas išžvelgė savyje nuodėmę – nepalenkiamą ištikinimą savo teisumu ir teisės teisti kitus savinimąsi.

Dramos epilogė grįžtama prie tradicinio principo, kad teisieji gauna atlyginimą dar šiame gyvenime. Kai kas išžvelgia epilogė paaiškinimą, kad Dievas nevertė Jobo kentėti vien dėl paties kentėjimo. Esą pasirodo Dievas, ir viskas stoja į savo vietas: Jobo bičiuliai, veidmainiškai jį peikę, yra papeikiami paties Dievo, o Jobas, kurio Dievas irgi nepagiria ir kuris gėdijasi, nes praregėjo, yra atlyginamas gerove antra tiek. Ar iš tikrųjų taip?

Paradokse slypintis Dievas. Kokia kančios prasmė? Kiek kančia tobulina gamtinę būtį ir kiek toji būtis susiejama su antgamte, tiek ji reikalinga. Kančios prasmės svarstymą reiktų priimti kaip negatyvą, nes kančia kaip *tokia*, kaip *blogis* jokios vertės neturi. Tai yra nebūtis, ir iš jos joks gėris negali kilti. Kiek mūsų būtis yra panirusi į laikinybę, tiek ji kenčia. Dievas, kuris yra absoliutus Gėris, iškelia mūsų egzistenciją iš nebūties tamsos. *Kaip* visa tai vyksta?

Grįžkime į Jobo situaciją, kuri yra sakytum kentėjimo „schema“. Jobo situacija yra tokia, kad per jo kančią ateina Dievas. Jobas neigia, kad kenčia dėl savo kaltės. Paviršutiniškai mąstant gėris, t. y. Dievas, išties kyla iš kančios. Imkime priedaidą, kad kiekvieną gyvenimo klausimą galima priimti dvejai – palikti jį teorinėje plotmėje arba išgyventi egzistenciškai. Visa tai pakankamai aišku, bet kaip čia „įkomponuoti“ Dievą? Kaip panaikinti prarają tarp proto spekuliacijų ir egzistencinio išgyvenimo? Kaip įliedinti savąją egzistenciją į Dievo būtį, kuri tegali būti tik objektyvi ir niekieno nesąlygota? Jobo draugai buvo teisūs, bet jų teismas buvo dalinis – jie nesuėmė į visumą Jobo kančios. Elifazas primena Jobui, kad nė vienas nėra teisus Dievo akyse; Bildadas panašiai tvirtina, kad Visagalis niekada neiškraipys teismo, ir taip toliau. Elihu'as, tvirtindamas, jog Dievas yra tokia neapsakoma galybė, kad jos akivaizdoje dera tikrai tylėti, drauge pasako, jog kartais Jis duoda kančios „avansu“, kaip perspėjimą dėl ateities nuodėmių, nors tai, kai kurių egzegetų manymu, abejotinos vertės priemonė. Jobas neįvardija savo kaltės, bet ją prisiima Dievui pasirodžius. Jobo kaltė yra jo *buvimas* egzistencijoje, laikinybėje; tas, kuris neturi trūkumų, netobulumų, yra vienybėje su Dievu, su pačia tobulyste, dėl to kančios nepatiria. Pripažindamas kančią, Jobas drauge augina savąją objektyvuotą būtį. Dievas trokšta mylėti žmogų, o šis, keikdamas savo kančią ir vengdamas jos, užkerta kelią Dievo meilei ir taip dar labiau padidina savo kentėjimus – „užsiremia iš vidaus“, pats trokšdamas būti Dievo vietoje ir kurti savo būtį. Žmogaus egzistencija įvykdoma tik per nuolatinį jos pavedimą, atidavimą Tam, kuris ją kuria. Čia ir slypi paradoksas – pripažindamas savo kančią, drauge teigi ją, – vadinasi, rea-

lizuoja savo egzistenciją. Kas nepripažįsta savosios laikinos *egzistencijos be Dievo*, t. y. kančios, tas atmeta patį Dievą ir ima girti savo teisumą, orumą, žmogiškumą, t. y. *laikinybę*. Priminsime, kad kančia yra Dievo nebuvimas. Aiškiau kalbant, *Dievas dalyvauja egzistencijoje nedalyvaujdamas*; jis kuria mūsų būtį *savo nedalyvavimu*, o tai sukelia kančią. Dievas, kaip visagalė būtis, kuria ir dalyvaujdamas, ir nedalyvaujdamas. Teorinis egzistencijos sprendimas yra objektyvus kančios pripažinimas (t. y. kenčiančio Kristaus); egzistencinis – ne „nušokimas nuo tilto“, anot filosofo, bet pavedimas jos Dievui. Tą patį galime pasakyti ir apie Jobą, kurio išganymas, beje, skleidžiasi irgi tik per Kristų. Ir apie visą žmoniją – kiek ji turi gėrio sąsajų su Bažnyčia ir kiek atskiras asmuo yra „jobiška“ nekaltas.

„Dabar mano akys regi tave“

Dauguma mąstytojų, rašydami apie šių laikų žmogaus savivoką, beveik vieningai prieina prie nuomonės, kad žmogaus, kaip asmens, kaip individo, orientacija, vertybinės nuostatos yra apverktinos padėties. Dar niekada žmogaus esmės ir kilmės suvokimas nebuvo toks chaotiškas ir neapibrėžtas kaip mūsų amžiuje. Anot M. Schelerio, „žmogus nebežino, kas jis yra, tačiau drauge žino, kad nebežino“. Šis savo bejėgiškumo ir ribotumo suvokimas šaukte šaukia Dievo. Atrodo, tuoj pratrūks „audros debesys“ ir pasirodys Viešpats.

Žinodamas, kad jis nežino, kas esąs, žmogus stengiasi visai užmaskuoti šį savo trūkumą. Jis stengiasi išvengti tiesioginio susidūrimo su Dievu, sau pateisinti išgalvoja visokių kompensacinių teorijų. Šiuolaikinis žmogus ypač liaupsina savo laisvę – ir daro tai iškreiptai, nes, kaip mes jau ištikinome, tikroji žmogaus laisvė pasižymi paradoksaliu: žmogus išsilaisvina tik atsakydamas savo laisvės. Taigi ne laisvė elgtis pagal subjektyvistines nuostatas, bet laisvė paklusti objektyviam Apreiškimui.

Pirmiausia reikėtų be išlygų pripažinti, kad žmogus kaip Dievo kūrinys ir jo paveikslas yra nenusakoma vertybė. Jis buvo sukurtas laisvas, orus, garbingas, bet su atžvilgiu, su sąlyga – „jei“: „Jei nevalgysi, nemirsi.“ Mes puikiai žinome, kuo viskas baigėsi. Šis faktas toks patikimas, kad jį visai nesunku atpažinti net ir dabar, žmonijai pasiekus „brandos amžių“. Visada, kai tik žmogus pradeda liaupsinti savo garbę, orumą, teisumą – kyla netikrumas. Kodėl? Šventasis Raštas liudija visai ką kita. Net ir tada, kai žmogus pripažįsta savo orumą kilus iš Dievo, tolesnė to orumo panegirika darosi labai įtartina. Nes žmogus niekada nelaimėjo girdamas savo orumą; jis visada laimėjo girdamas Dievo garbę. Štai: „Kiekviename žmoguje, tiek, kiek jis žmogus, glūdi orumas. Jis prakilnus ir nusipelno būti vertinamas. Žmogaus gyvenimo nesėkmės gali jį iškreipti, tačiau negali susilpninti ar panaikinti. Kartais jos gali netgi padėti išryškinti orumą, kaip rodo žaidoto, pūliuojančio Jobo, nuteisto Sokrato ir nukryžiuoto Kristaus pavyzdžiai“ (A. Lobato). Argi tai ne senasis Jobas giria savo teisumą? Pažvelkime, kas čia sugretinta – pagonis Sokratas, Senojo Įstatymo Jobas, kuris stovi Kristaus kančios priedangyje, ir Kristus, pats Atpirkėjas, – esą *jo gyvenimo nesėkmės* padėjo išryškinti jo kaip žmogaus orumą!.. Prisiminkime vieną iš skaudžiausių Evangelijos epizodų:

Taigi Jėzus išėjo laukan su erskėčiu vainiku ir purpurine skraiste. Pilotas tarė: „Štai žmogus!“ Aukštieji kunigai ir jų tarnai, pamatę jį, ėmė šaukti: „Ant kryžiaus jį, ant kryžiaus!“ (Jn 19, 5–6)

Pilotas, matydamas iškankintą ir paniekintą Kristų, turbūt irgi ne be paniekos jį pristatė įtūžusiems žydams: „Štai žmogus!“ Žmonijai tomis lemtingomis akimirkomis vėrėsi dangus. Maža pasakyti, kad šioje A. Lobato citatoje pateiktas perdėm liberalus požiūris. Čia tiesiog nebėra perspektyvos, nebėra vertikalios santykio „Dievas–žmogus“; čia pateiktas tik santykis „žmogus–žmogus“. Tačiau toks santykis nėra išganingas. Net jei žvelgtume į žmoniją kaip į visumą – nuo jos pradžios iki Apokalipsės – vis viena ji išlaikys santykį su savo Kūrėju. Žmogus niekada iš savo sukilusios būties pats nenuties kelio iki Dievo, nes kaip ribota būtybė jis niekada neapims visumos.

Todėl Viešpats žmogui sako: „...nežinai, kad esi skurdžius, apgailėtinas, beturtis, aklas ir plikas. Aš tau patariu pirkti iš manęs ugnyje išgryninto aukso, kad pralobtum, baltus drabužius, kad apsirengtum ir nebūtų matoma tavo nuogumo gėda, ir tepalo pasitepti akims, kad praregėtum“ (Apr 3, 17–18). Ir dėl to tikrieji žmogaus žodžiai visuomet bus „dabar mano akys mato tave, todėl gėdijuosi“.

Taigi žmogaus stiprybė – ne savo kilmingumo ar teismo deklaravimas, bet savosios egzistencijos priėmimas iš Dievo. Žmogus yra orus – bet tik tiek, kiek jis išlaiko vienybę su Dievu.

Perversijos gydymas perversija

J. G. Ballard. Avarija. Romanas. Iš anglų k. vertė Marius Burokas. K.: Kitos knygos, 2010. 216 p.

Gyvenu prie pat gatvės, nuolat pripildytos automobilių spūsčių. Visi kambario langai nukreipti į nuolat pulsuojantį mašinų srautą. Daug kas nustemba, kai pasakau, kad triukšmingo miesto nė už ką neiškeiččiau į jokią idiliškai ramią sodybą. Tas srautas man suteikia kažkokį nuolatinį judėjimo, mąstymo, kitimo impulsą. Perskaitęs J. G. Ballard'o knygą „Avarija“, išėjau į balkoną ir bandžiau permąstyti knygą bei pažiūrėti į dabartinį pasaulio mišinį tuo kampu, kokį siūlo knyga. Tas pats Džeimsas, vienas iš veikėjų, dažnai laiką leidavo balkone, tyrinėdamas automobilių kūnus, garsus, lėktuvų gaudesį, visus gatvės technikos kūrinius, sudarančius tam tikrą sterilią technologinį pasaulį.

Toks pasaulis, kurio centre vyksta dviejų opozicinių kūnų – automobilio ir žmogaus – jungimasis, yra pagrindinė knygos ašis. Voenas ir Džeimsas – dvi paklaikusios asmenybės, seksualinį pasitenkinimą patiriančios tikrai automobilio salone, jaudinančiame savo detalėmis, sėdynių tekstūra, mygtukais, svirtimis, prietaisų skydeliais ir t. t. Tas pasitenkinimas didėja sulig pavojingesniais žmogaus ir mašinos kūno susijungimais, o jų viršūnė – avarija. Būtent tokie geismai jungia ne tik Voeną ir Džeimsą, bet ir kitas panašias asmenybes.

Visiškai aišku, kad problematiką galima apriboti klasikinių binarinių opozicijų rėmais. Tą akivaizdžiai siūlo knyga. Žmogaus lytinis potraukis, „instinktas“ knygoje išskyla kaip gamtos paralelė, kaip visiškai biologinis pradai, o automobiliai – kaip technologijos reprezentacija, kaip iš esmės kultūrinis faktas. Žmogaus ir mašinos (*à la* gamtos ir kultūros) susiliejimas, žymintis seksualinę trauką technologijai, knygoje tampa pagrindiniu kritikos objektu. Toks binarinių opozicijų susiliejimas reiškia pradingusią reikšmių hierarchiją, reikšmių ir objektų netvarką, tam tikrą žmogaus ir mašinos vienį ar, atvirkščiai, įvairovę. Orgazmas, sukeltas susidūrus automobiliams, yra būtent tas aktas, kuris ištrina gamtos ir kultūros opoziciją, tam tikrą „saugų atstumą“, demarkacijos linijas.

Technologijų suartėjimas su žmogumi, technologijų virtimas biologine būtinybe tampa problemišku tašku šioje knygoje. J. G. Ballard'o interpretatoriui, viršelio anotacijoje klausiančiam, kodėl technologijas laikome savo kultūros dalimi, norėčiau atsakyti: o kada mašinos nebuvo mūsų kultūros dalis? Nuo pat pirmo technologijos stebuklo iki pat

paskutinio – tai mūsų kultūros produktai, pagaminti mūsų pačių rankomis. Ne tokį klausimą kelia J. G. Ballard'as „Avarijoje“ – klausimas sudėtingesnis: kodėl technologijos tapo mūsų biologijos dalimi?

Visiškai nenagrinėdamas šio klausimo, matyt, pasibašėjęs tuo faktu, J. G. Ballard'as ragina grįžti prie saugių binarinių opozicijų. Pateikdamas šį (technologijų biologizavimo) procesą kaip naikinantį mūsų biologinę vienovę, naudodamas avarijos paralelę kaip niokojančią viską aplinkui, jis leidžia suprasti, kad toks kelias yra pražūtingas. Tačiau čia jis praleidžia daugybę klausimų, kurie galėtų kilti po minėto klausimo, pavyzdžiui, ką reiškia technologijų virtimas biologine būtinybe? Ar mūsų biologija kaip grynoji kategorija apskritai gali būti atsietą nuo technologijos ar kultūros? Ar įmanomos grynos biologinės ir kultūrinės kategorijos?

Vis dėlto J. G. Ballard'as, vartodamas avarijos metaforą, pradeda pigiai moralizuoti ir gražina mus į binarines opozicijos šventybės būtinybę, į šventosios tvarkos paralelę, nes tik taip galėtume išlikti kaip švarios biologinės rūšys, visa kita matuodami iškrypimo liniuote. Ne be reikalo pasirinkta būtent tokia lytinio potraukio mašinoms, užprogramuoto sunaikinti tiek subjektą, tiek objektą, metafora. Nesivaržoma herojų lūpomis tokį potraukį vadinti iškrypysiu, perversišku. Juk visa, kas netelpa į tvarkos zoną, yra iškreipta, bet koks žingsnis nuo „pasaulio tvarkos“, bet koks ribų nutrynimasis – pasmerktas patirti avariją. Juk tą norima perfrazuoti romane, tiesa?

Visą tą aklą moralizavimą, kurį kiti vadintų tikrovės reprezentacija, išvalgumu, prognozavimu ar dar kaip nors kitaip, šiek tiek dangsto rašymo stilius. O jis tikrai provokuojantis, nevingiantis pornografinių aprašymų, vietomis poetiškas, atsisakantis įprasto dėstymo tono. Tai iš esmės yra maištaujantis stilius, puikiai slepiantis kleboniškas idėjas apie pasaulį. Tad publika, palaikanti kontrkultūrą, skaitanti „Kitų knygų“ leidyklos knygas, čia gali rasti tik stilių, nesilaikantį padarumo standartų, maištaujantį prieš stilistinę kanoną. Daugiau nieko.

Tačiau šį paradoksą, kai stilius nesutampa su kūrinio minties lygiu, galima paaiškinti. Tam puikiai tinka Michelis Foucault, kalbėjęs apie seksualumo išpažinties (*confession*) praktiką. Jo teorija galima pritaikyti ir šiam kūrinii. Tokį atvirą, dažnai pornografišką knygos tekstą galima laikyti labai racionalių tikslų suvaldyti tą seksualumą, „pornografiškumą“. Tekste seksualumas pasitelkiamas kaip biologizavimo metafora, tačiau jį galime suprasti kaip apskritai

labai plačią kategoriją, kaip elementą, jungiantį mus tam tikru ryšiu (nebūtinai erotiniu) su technologija.

Tad žmonijos ir technologijų sąveikos patirtis laikoma perversyvia ir subversyvia, prieštaraujančia, pasak J. G. Ballard'o, sveikam protui (suprask, „sveikam atstumui“ tarp žmogaus ir mašinos). Tai kaipgi tą žmonių išgydyti, suvaldyti? J. G. Ballard'as naudoja gerai pažįstama terapija, kurią aprašė M. Foucault. Terapija paprasta – reikia lįsti kuo giliau į tą ryšį, išpažinti jį kuo atviriau, skatinti, aprašyti, dokumentuoti, kad niekas neliktų nepastebėta. Tam „Avarijoje“ pasitelkiamas pornografinis rašymas – mūsų intymiausias santykis su technologija aprašomas ir suvaldomas tam tikra sankcija – iškrypimo. Mūsų santykiai su technologijomis buvo pažymėti iškrypimo, prieštaravimo mūsų „natūraliai būčiai“, mūsų biologijai, „natūraliai tvarkai“ ženklu. Argi tai ne valdymo elementas? Kas išdrįs būti iškrypėliu, prieštarauti natūraliai tvarkai? Kas išdrįs pasakyti, kad technologija ir žmogus – dvi, bet ne opozicinės, sėkmingai besivystančios kategorijos, kartais susiliejančios, kartais išsiskiriančios, kaip ir visa kita šioje žemėje? Marš prie savo biologinio švarumo, iškrypėliai!

Tai perversijos gydymas perversija – taip galėčiau paaiškinti šios knygos įspūdį. Vis dėlto ganėtinai keista, kai tokio stiliaus drabužiu aprenkiamas tokio pobūdžio idėjos. Tai aptinku ne pirmą kartą – kažkokiomis tauriomis idėjomis bandoma nuspalvinti ir Charleso Bukowski bei Williamo S. Burroughso kūrybą. Tik šįkart nustebino, kad pats autorius tai pripažino įžangoje. Pradėjęs romantiniais praeities idealizavimo pamintijimais, teiginiais, kad rašytojas nebeturi moralinių pozicijų ir kad įprasti rašymo kanonai pasenę, čia pat suskumba mus mokyti, moralizuoti, kad savo knyga jis perspėja dėl „brutalios, erotinės, pernelyg ryškiai apšviestos karalystės“ (p. 9). Tai karalystei priklauso ir „iškrūpusi logika“, ir „iškrūpusi technologija“, ir t. t. Žodžiu, jau nuo pat įžangos patariama knyga naudotis kaip užslėptu dvasiniu vadovėliu šiuolaikinėje iškrypūsioje visuomenėje.

Knygą verta paskaityti ir kritiškai apmąstyti. J. G. Ballard'as leis jums pasijusti, nors ne – greičiau primins, kad esate šlykščiausi technologijų bendrininkai, iškrypėliai fetišistai, seksualiniai maniakai ir t. t. Kažin ar ši knyga jus išgydys nuo šių „perversijų“. Rodos... tai neįmanoma.

DONATAS PAULAUSKAS

Erotizmas mokykloje

Tomas Arūnas Rudokas. Gimnastika visiems. Eilėraščiai. K.: Kitos knygos, 2010. 120 p.

Apie poeziją esu įpratęs kalbėti trumpai, glaustai, turiu aiškia poziciją. Mėgstu įvaldytą postmodernizmą ir apskritai geros kokybės tekstus. Labiau verlibrą nei rimuotus šokoladukus. Lietuviai nežavi. Atrodytų, viskas su manimi lyg ir aišku, jei ne kartkartėmis nusistovėjusį *status quo* krustelėjantys interventai. Šiuo atveju – tai gražuolis Rudokas.

Pamenu tą saulėtą 2009-ųjų „Poezijos pavasario“ almanacho pristatymo dieną, kai teko pirmą kartą išvysti gerbiama Tomą Arūną Rudoką. Tai buvo pasiutiškų nekoordinuotų veiksmų šokis, išsiliejęs per visą *Rašytinąjį*. Nesunku atspėti, kad poeta nebuvo pats blaiviausias – nežinia kodėl tamstai žiauriai norėjosi besislapstant rūkyti tualete, nors šiltas oras lauke traukė nepaliesto pavasario magija.

Apie ankstesnius T. A. Rudoko tekstus šį kartą nekalbėsiu. Tebūnie tai šlovinga lietuvių Limonovo praeitis. Šios recenzijos kaltininkė – neseniai į mano knygų krepšelį plumptelėjusi „Gimnastika visiems“ – švelniai erotiška, nostalgiška, mokyklos prisiminimų persmelkta poezijos knygelė. Sudomino knygos dizainas ir grafinis apipavidalinimas – viršelyje puikuojasi kičinė tarybinė rausvuma, apgyvendinusi savyje tindi rindį berniukštį ir padaužą mergaitę, nuotaikingai žaidžiančius daktarus. Knygelėje rasime ir pamokų bei popamokinės veiklos tvarkaraščių formų, dienyne iliustracijų, languotų semestrų stačiakampių ir kitų pažymių knygelės atributų. Žodžiu, „Kitų knygų“ leidykla lieka ištikima sau.

Ketureiliai tiek forma, tiek mintimi ganėtinai panašūs, todėl ne vargas rausvąją Tomo Arūno knygelę sukrimsti per valandą. Maištauk, tąsyk nukarusią Veronikos ševeliūrą, klausyk „Pink Floyd“ ir Micko Jaggerio, keikis ir bėk iš pamokų, jos tau netinkamos! – tokie štai valiūkiški jau seniai ne

mokinuko T. A. Rudoko patarimai įvairaus amžiaus „jau-nuoliams“, skaitantiems knygą. Būtų galima jaukiai priimti šias idėjas kaip metaforą, globalizmą kritikuojančią tropą ar panašiai, tačiau, skaitydamas neseniai Dariaus Pocevičiaus iš autoriaus paimtą interviu, susimąstai ir gal net kiek nuliūsti – atrodo, kad T. A. Rudokas didžia dalimi savo patarimų nuoširdžiai tiki vien dėl polinkio daryti pernelyg tiesmukas meno kūriniių interpretacijas: „Galiniame knygos viršelyje kreipiesi į skaitytojus tokiais žodžiais: „Seserys ir broliai Kristuje! Parašiau Jums vadovėlį būsimam gyvenimui.“ Ar ne per skambiai pasakytą? Kodėl tu ją laikai vadovėliu? – Jeigu šitą knygą perskaitys mergaitė, kuriai dar neprasidėjo menstruacijos, tai jos jai iškart prasidės. (Juokauju.) Knygoje daug tiesos. Prisimeni „Pink Floyd“ dainą: „We don't need no education, we don't need no thought control“? Čia ir yra visa knygos esmė – vaikai turi mokytis patys. Visi mokiniai turi mokytis to, ko jie nori mokytis. Prievaratos negali būti. Jeigu juos prievartauja ir sako: „Jūs privalote mokėti tai ir tai“, o jaunas žmogus supranta, kad to jam visai nereikia, tegul jis tada išsina. Štai apie ką mano knyga.“

Knygos eilėraščiai abėcėlės tvarka dedikuoti gimnazistėms, gimnazistams ir mokytojoms. Subjurus nuotaikai, jie tikrai gali pasmaginti:

Gimnazistei E

*Gal esi Eleonora –
Ta, kuri vis nori nori?!
Gal Emilija esi –
Ta, kuri visi visi...*

*O galbūt esi Eugenija –
Ta, gyvenanti uogienėje?!
Karlsono nėra. Išskrido.
Koks negeras – pas Ingridą!*

Ritmas, rimas, kognityvinės jungtys ir simpatiškas infantilumas – to Tomas Arūnas tikrai nestokoja. Pridėkime dar bravūrišką žavesį bei šokių tokių ėjimą prieš sistemą ir gausime tikrą tikriausią senstelėjusį radikalą! Kiek vietos tas radikalas palieka buitiniams negandoms ir psichodelikos arterijoms, galima spręsti iš eilučių:

Gimnazistei L

*Sėdi klasėj Lolitą,
Išsiviepus visada.
Nepatinka jai „Sex Pistols“,
Nepatinka jai „Pink Floyd“!*

*Bet užtat po pamokų
Mums visiems labai smagu –
Čiulpia Lolitą! Ledus.
Mėgsta čiulpti. Kol uždu.*

*O kodėl jai nepatinka
Nei „Sex Pistols“, nei „Pink Floyd“?!
Jai patinka čiulpti. Bingo!
Vakar, šiandien ir rytoj.*

Rimta poezija aptartų gimnastiškų tekstų, žinoma, vadinti negalima. Visgi pažaisti, ironiškai pasaulėjautai palaikyti ar juodai dienai praskaidrinti – pats tas. Kaip kad mano mielas draugas Tomas kartą prieš balių klube prasarė: „Eik tu sau! Čia dar geriau nei džempubas!“ O džempubas, mieli mokiniai, kauniečiams yra tikrai daug. Aštuoni.

MARIUS PLEČKAITIS

Višinskių giminės genai

Su šiemetinės Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos vienai iš laureačių, pedagoge, etnologe doc. dr. IRENA AUŠRELE ČEPIENE kalbasi Juozas Šorys

– Šiomet kartu su Amerikos lietuvių kultūros veikėja, mecenate Marija Remiene tapote Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureate. Kokie buvo lemiantys veiksniai, Jus, miestietę iš Šiaulių, 1957 m. Maskvos M. Lomonosovo universitete baigusią filologijos studijas, priartinę prie domėjimosi tradicine tautine kultūra?

– Baigusi mokslus dvejus metus mokytojauvau Raseiniuose. 1960 m. prie Kultūros ministerijos buvo kuriamas Mokslinis metodinis kabinetas. Ministrui Juozui Banaičiui atrodė, kad ten turėtų būti specialistų, besidominčių lietuviškoms tradicijoms. Tada, be abejo, toli buvo iki rimto etnologinio jų suvokimo, nes pasinaudodama krikščynų, vestuvių, laidotuvių papročiais komunistų valdžia siekė žmones atitraukti nuo religijos. Buvo sudaryta tuo besirūpinanti visuomeninė taryba, į ją įėjo dr. Angelė Vyšniauskaitė ir kiti žymūs to meto specialistai; aš tada dar kaupiau patirtį. Ateizmo platinti neturėjom, bet neperžengiant ideologijos rėmų reikėjo sukurti vadinamąsias civilines apeigas. Siekėm joms panaudoti kai kuriuos liaudies tradicijų elementus. Tekstus po konsultacijų rašiau aš, vėliau prisidėjo ir Rūta Giedrienė. Labiausiai gilinausi į vestuves – kokia seniau buvo vestuvių palyda, kokius papročius galėtume akcentuoti per civilines jungtuves, nors tada dar daug žmonių slapta tuokdavosi bažnyčiose. Reikėjo sukurti iškilmingas apeigas, tinkamai akcentuoti tradicinę simboliką (antai kaip panaudoti ugnį), nors, pavyzdžiui, mums neleido koreguoti civilinės metrikacijos biurų darbuotojų kalbų ir veiksmų. Ilgainiui labiau ėmiau domėtis, kas daroma per vestuves namuose, ne viešumoje. Išleidom porą knygelių apie šeimos tradicijas ir civilines apeigas, į ką rengėjams derėtų atkreipti dėmesį. Domėdamasi vestuvėmis, tapau savaip populiari, važinėju po rajonus kaip „Žinijos“ draugijos lektorė, kalbėdavau apie visas mūsų šeimos šventes. Daug dėmesio skyrėm laidotuvėms, su minėto kabineto „iškaba“ rengėm metodinius leidinius. Tarėmės, kaip pavadinti Mirusiųjų pagerbimo dieną. Rašėm, kad tradicinė data yra lapkričio 2-oji – Vėlinės, už tai visą parengtą leidinį cenzūra atmetė, esą vėl mes lendam ne į savo daržą, o į bažnytinio kalendoriaus sferą, propaguojam jį. Gavome nurodymą, kad Mirusiųjų pagerbimo diena turi būti rengiama savaitę prieš lapkričio 2-ąją. Buvo skatinamos ir kitos „naujosios tarybinės tradicijos“, nors jos daugiausia rėmėsi tradiciniais dalykais. Pavyzdžiui, tokia buvo Žiemos palydų (pavadinimai regionuose kiek skyrėsi) šventė, kuria norėta blokuoti Užgavėnes. Vėliau prof. Pranė Dundulienė mane paskatino rimčiau atsidėti regioninių papročių tyrinėjimams. Su ja važiuodavau į ekspedicijas, kurios kartu buvo ir Vilniaus universiteto studentų praktikos. Vėliau dar teko dalyvauti kraštotyros ekspedicijose, kurioms vadovavo Norbertas Vėlius, Venantas Mačiekus, Irena Seliukaitė.

– Tikrųjų švenčių pavadinimų negalėjote viešai sakyti, pavyzdžiui, Užgavėnių?

– Užgavėnes paprastai vadinom Žiemos švente. Tradicines Užgavėnių vaikštynes įvardijome liaudies karnavalu, tai niekam neužkliūdavo. Atsimenu, pirmieji tokį šventinį karnavalą surengė Prienų kultūrininkai, vėliau ir kiti. Tačiau nebuvo galima užsiminti, kad tai – diena prieš gavėnią, be to, tuos karnavalus leisdavo rengti dažniausiai savaitgaliais prieš šią šventę. Be to, teko galvoti, kaip švesti Kosmonautikos dieną ir panašias... Teko ir Pirmosios vagos šventę su žemdirbiais organizuoti. Kai kas iš mūsų rekomendacijų prigijo ilgam, kai kas – ne, bet derliaus šventės kai kuriuose rajonuose ir dabar teberengiamos.

– 1975 m. tęsdama domėjimąsi vestuvių tematika apsigynėte etnologinės krypties disertaciją. 1977 m. ji pasirodė ir knyga „Lietuvių liaudies vestuvių veikėjai“.

– Pirmiausia paskatinimą mokslisčiau domėtis tuometinių vestuvių pokyčiais gavau iš A. Vyšniauskaitės, Istorijos instituto Etnografijos sektoriaus vadovės. „Rašom bendrą knygą...“ Jaunai pradedančiai tyrinėtojai tai daug reišė, juolab kad tiek privažinėta, sukaupta daugybė duomenų apie vestuves ir kt. Dar buvo kviesta prisidėti Bronislava Kerbelytė. 1967 m. pasirodė leidinys „Lietuvių šeimos tradicijos“, kuris, beje, buvo smarkiai sukritikuotas, tik su vienos autorės pavarde... ir padėka, kad jį rengiant prisidėjo Mokslinis metodinis kabinetas. Toks prisvilęs išėjo pirmasis blynas... Paskui man buvo pasiūlyta rašyti disertaciją, bet dėl įvairių priežasčių tai teko atidėti dešimčiai metų. Tuomet prof. P. Dundulienė ėmėsi man vadovauti.

Ekspedicijoje Žiezmaruose. Antra iš kairės – Irena Aušrelė Čepienė. 1969. Nuotrauka iš asmeninio archyvo

– Ar darbe gausiai naudojote vadinamąją lauko tyrimų medžiagą?

– Pirmiausia iš vietinių žmonių sužinodavau, kas dedasi atokiausiuose kaimuose ir miestuose, kokie ryškėja lietuvių vestuvių bendrumai ir regioniniai etnografiniai skirtumai. Juk iš viso „pardaviau“ 37 ekspedicines vasaras. Žinome, kad turtingiausi iš šeimos švenčių yra vestuvių papročiai. Ieškojau, kas yra kas, kaip ką pavadinti, nes nemažai apie vestuves jau buvo rašę kraštotyrininkas Juozas Mickevičius, prof. Zenonas Slaviūnas, o kur dar brolių Antano ir Jono Juškų surinkti XIX a. papročiai, dainos, apskritai folkloro medžiaga. Reikėjo naujai tai apmąstyti. Su Z. Slaviūnu tariasi, kokiu kampu derėtų pasukti mūsų vestuvių tyrimus, juk apie viską apskritai nerašys. Kažkur radau seną, dar caro laikais rašytą straipsnį, kuriame minimi vestuvių personažai... Po konsultacijų ir „užsikabinau“ už vestuvių veikėjų. Iki šiol gerbiu P. Dundulienę už toleranciją ir leidimą pačiai rinktis temą.

– Kokie vestuvių veikėjų ypatumai tada išryškėjo?

– Gilinimasis į regioninius vestuvių savitumus išryškino, pavyzdžiui, skirtingą piršlio statusą. Žemaičiams piršlys yra labai svarbus, o dzūkai kiek kitokias funkcijas suteikia maršalkai, jo niekas taip aršiai kaip žemaičiai nei baudžia, nei karia... Žemaičiai turi ir piršlę (arba piršlienę), o aukštaičiai turėdavo net tris svočias... Imi analizuoti priežastis, kodėl susiklostė taip, o ne kitaip. Žinoma, kad Dzūkijos kaimai ne taip greitai, kaip kitur, buvo išdalyti, todėl darėsi aiškiau, kodėl išliko būtent tokie jų vestuvių papročiai. Buvau susipažinusi su Lietuvos vestuvių įvairove, nes daugybę kartų lankytasi regionuose, sukaupti tokią informaciją gali drąsiai ir pagrįstai tvirtinti, kad tame krašte išlikę būtent tokie tradicinių vestuvių akcentai.

– Rėmėtės ir rašytiniais šaltiniais, ir tuometine gyvąja tradicija...

– Be abejo, tada vestuvių papročiai dar buvo gana gyvi ir sodrūs. Labiausiai man rūpėjo tradicinių veikėjų vaidmuo. Kiekvienas, eidamas į vestuves, turėjo žinoti, ką ten darys, kokia bus jų dramaturgija, dažnas tapdavo aktyvesniu ar pasyvesniu personažu. Kita vertus, regionų papročiai labai keitėsi, nes, tarkim, jei jaunikis kilęs iš Žemaitijos, o nuotaka – dzūkė, gimusi Vilniuje, tai susirinkę giminės imdavo ginčytis, kaip ką daryti. Atkreipiau dėmesį, kad jau tuometinėse vestuvėse, taip pat ir krikščynose, atsirado nevykusių mados dalykų. Buvau Vilniaus metrikacijos skyriaus lektorė, pasiryžusiems tuoktis jaunuoliams aiškinau, ko per vestuves nederėtų daryti. Kad nekviestų daugybės žmonių, netikusiai nepuoštų mašinų – nekabintų balionų, nesodintų ant variklio dangčio lėlių, kad jaunikiai nenešiotų per tiltus nuotakų, nes kai kurie silpnesni kartais vos trūtkio negaudavo, kad pinigų į upę nemėtytų... Taip pat sakydavome, kad per laidotuves nereikia dirbtinių metalinių vainikų, gėlių...

– Dar vainikėlius per vestuves prieš jaunųjų nosis ant stalo degindavo...

– Ir dainuodavo „Stok ant akmenėlio...“ O juk tai buvo piemenų, negražiai besielgiančių su merginomis, daina. Esą jos vainikėlių ant akmenėlio sudėginsim... Toks folkloras vestuvėse netiko. Kai pasakodavau, kaip visa tai gali atrodyti iš šalies, sužadėtiniai juokdavosi ir turbūt keldami vestuves darydavo išvadą.

– Vėliau perėjote į švietimo sritį, bet nuo tautinės kultūros aktualijų per daug nenutolote?

– Taip susiklostė gyvenimas. Kurį laiką dirbau su ministru Henriku Zabuliu Aukštojo ir specialiojo mokslo ministerijoje, o kieno vežime sėdi, to ir giesmę trauki... Rūpinasi studentų ir technikumų moksleivių tradicijomis, jų renginių estetika, prasmiais akcentais. Maža buvo jų tradicijų, o per fukšų krikščynas visko jie pridaro, laisvai liejasi išmonė ir fantazija, bet svarbu neprarasti saiko. Be to, dirbau Baltijos šalių studentų dainų šventės „Gaudeamus“ „juodąjį“ parengiamąjį darbą, bendravau su chorvedžiais ir kitais meninės veiklos organizatoriais. Beje, H. Zabulis, kurį pažinojau nuo studijų Maskvoje laikų, sakė: apie karjerą nesvajok, nes nesi partinė (mano motina 1946 m. už rezistencinę veiklą 10 metų praleido lageriuose).

Prasidėjus Ateizmui švietimo reformos pradininkė Meilė Lukšienė buvo pareiškusi pageidavimą, kad Pedagogikos mokslinio instituto dirbtų etnologė, nes tada jau laisvai galėjome kalbėti apie lietuviškumo esmę ir raišką. Institute tyrinėju kalendorinių ir šeimos švenčių tradicijas, jų sąsajas su moksleivių ugdymo problemomis. Tada teko nemažai bendrauti su N. Vėliumi, jo paveikta „užsikrėčiau“ kai kuriomis su mitologija susijusiomis temomis.

– M. Lukšienei vadovaujant buvo kuriama tautinės mokyklos koncepcija, kurios ir esmė, ir atraminės sąvokos pamažu „išsivadėjo“ ir nežinia kur nunyko, o juk pagal pirminius vaizdinius visa ko pagrindas buvo tautinės vertybės, savojo regiono istorijos ir materialaus bei dvasinio kultūros paveldo pažinimas, Tėvynės patriotų ugdymas remiantis mitologija, folkloru, etnologija, tarmių lobynu, mūsų archajiškiosios kalbos vertės suvokimu...

– Jei vartėte mano knygą „Lietuvių etninė kultūra: raidos išvalgos“ (2008), matėte, kad buvo sudarytos išsamios tautinei kultūrai puoselėti skirtos ugdymo programos, bet... reforma pasuko kita linkme. Vietoj tautiškumo imtas akcentuoti pilietiškumas, bet jei jis remiasi ne gimtosios žemės tūkstantmetėmis tradicijomis, protėvių gintomis vertybėmis, o abstrakčiomis etinėmis normomis, globaliojo rinkos kapitalizmo poreikiais, sudaromos sąlygos išskysti kaip nomadams arba „pasaulio piliečiams“ ir prarasti tautinę tapatybę. Matyt, tuos procesus lemia ir plačiai išsigalėjusi europinė pokarinė nacionalizmo baimė, imperinio mąstymo recidyvai, be abejo, ir mūsų intelektualų beveik sąmoningas konjunkturnis naivumas.

Neretai Seime, įvairiose komisijose, darbo grupėse tenka išgirsti: „Ko jūs vis lendat su savo tautiškumu?“ O tų ugdymo programų, tada dar rotaprintu išleistų, buvo net du tomai, jos aiškiai buvo orientuotos į tautiškumo gaivinimą mokyklose. Deja, ir mūsų institutui kai kas „iš viršaus“ „patarė“ imtis proto... O juk ir Lietuvos tautinėms mažumoms ten dėmesio pakako; kartais atrodo, kad pagrindinis valstybinio ir visuomeninio gyvenimo veikėjų stimulus yra patikti kitiems – Europai, Amerikai, Rusijai, Lenkijai... bet ne sau patiems. Reformuojant švietimą pamažu išsigalėjo „šventoji karvė“ – bendrojo pobūdžio pilietiškumas... Bet koks tų naujųjų „pasaulio piliečių“ dvasinis, gilusis idėjinis turinys? Minėtoje knygoje kėliau klausimą, kodėl mes remiamės „Lietuvos tautos“ sąvoka, nors, pavyzdžiui, prancūzai arba anglai to nesuprastų. Žinoma, tautines mažumas būtina gerbti, bet turi vykti ir normalūs integraciniai procesai, juk ateityje tėvų gyventi pasirinktą kraštą jame gimę vaikai vadins savo tėviške. Nesu nacionalistė, puikiai sutariu su kitataučiais, bet bendraujant visada iškyla tautinio identiteto klausimas – kas tu esi, koks esi, kuo išsiskiri? Ką apie savo lietuviybę galės pasakyti užsieniuose atsidūrę vakarykščiai mokiniai? Beveik nieko, nebent šeima laikėsi prigimtinių nuostatų... Jei nežinosim, kas mes, iš kur ir ką turėjom, neteksime šaknų... Žinoma, arklai, akėčios, ilgi austiniai sijonai mūsų tautiškumo neišlaikys, bet galim remtis išlikusia dvasine kultūra, folkloru... Gal ir yra tiesos Krescencijaus Stoškaus apibūdinime, kad esu lietuvių tautos etninės kultūros istorikė... Išties manau, kad etikos pagrindai kyla iš sąlygų tautinei savimonei reikštis sudarymo ir nuolatinio vertybinio jos aktualizavimo.

– Ir kiek anksčiau, ir dabar dedama pastangų, kad į mokyklas grįžtų sistemingas tautinės kultūros ugdymas ir kad į kitas pamokas būtų integruoti mūsų etninės kultūros reiškiniai, kad vėl veiktų kraštotyros būreliai ir kt., bet švietimo ministerijos veikėjų kosmopolitinės nuostatos tam, manau, neteikia vilčių.

– Esu buvusi arti prie švietimo reformos pradinio etapo, aktyviai dalyvaudavau švietimo formuotojų konferencijose

se, publikuodavau straipsnius ir galiu konstatuoti, kad Švietimo ministerijos valdininkai iki šiol per mažai palaiko tautinės kultūros sklaidą mokyklose. Būdavo įdedama daug darbo, bet pritarimo nesulaukdavom, nesvarbu, ar veiksime kaip mokslo žmonės, ar kaip Etninės kultūros globos tarybos inicijuoti idėjų kėlėjai. Beje, esu susipažinęs ir su dabartine mokyklų būkle ir galiu teigti, kad pedagogai per mažai į mokymo procesą integruoja etnokultūrą, tam pirmiausia turėtų būti parengti mokytojai. Tokių pastangų dėjome, kai paraleliai dėsciau Vilniaus pedagoginiame universitete, kur buvo parengtos trys etninės kultūros specialistų laidos.

– *Kiek minėtiems procesams įtaką daro Etninės kultūros globos pagrindų įstatymas, ar jis pateisina lūkesčius?*

– Beje, jo rengimo iniciatorius dar Atgimimo metais buvo N. Vėlius. Po jo mirties buvau tarp septynių minėto įstatymo rengėjų. VPU parengtiems mokytojams sakėme, kad jie konkrečiai, reikalaudami sau teisių skleisti tautinės kultūros vertybes, gali vadovautis tuo įstatymu. Kita vertus, jei nėra palaikančių „iš aukščiau“, tokių lūkesčių realizavimo sunku tikėtis.

– *Esate parengusi kelis leidinius, kuriuose aprašėte mūsų etninės kultūros raidą. Nuo apžvalgų iki išvalgų...*

– Taip, priėjau ir prie išvalgų. „Alma littera“ siūlė ta tema rašyti ir vadovėlius, bet tada tektų apsiriboti konkrečios klasės specifika.

– *Papasakokite apie savo kilmę, giminę, juolab kad dažnai viešai tapatinatė save su žemaičiais, gerbiatė protėvius ir garbingus giminaičius...*

– Kas paskatino ištraukti į tradicijų gaivinimo darbą? kažkas iš mano draugų pasakė, kad taip suveikia mano giminės genai. Tėvas Stanislovas – grynas žemaitis, jo tėvas Domininkas – žymaus kultūrininko Povilo Višinskio brolis – buvo kilęs iš Užvenčio (Kelmės r.) apylinkių, iš Ušnėnų; motina Stanislava Orvydaitė – šiaulietė. Kai iš Šiaulių nuvažiuodavom į Ušnėnus, iškart pajusdavau, kokie artimi ir suprantami man yra žemaičiai. O vaikystėje ilgiau pagyventi Žemaitijoje teko tada, kai iš Šiaulių traukėsi vokiečiai ir buvome tapę pabėgėliais krašto gilumoje, Vieksneliuose, pas tėvo pusbrolių. Ten taip įtikinamai kalbėjo tarmiškai, kad kai grįžau į miestą, vaikai juokėsi iš mano tarminės tarsenos ir negirdėtų žodžių. „Užkirsdavau“ jiems žemaitiškai! Toks ir tebuvo vienintelis tikras prisilietimas prie jų... Tėvas vertino ir, aišku, didžiavosi, kad kilęs iš Višinskių giminės. Senelis Domininkas buvo šviesus žmogus. Kai 1918 m. kūrėsi nepriklausomas Lietuvos valdžia, jis buvo pirmasis Užvenčio valsčiaus viršaitis. Kai Užvenčio apylinkėse rinkau medžiagą, kai kurie seni žmonės sakė: „Tavo senelis man įteikė pirmąjį lietuvišką pasą!“ Domininkas buvo paliktas prie ūkio, o Povilas ėjo mokslus... Buvo gana sudėtinga, nes tėvai norėjo, kad jis eitų į kunigus, bet šis atsiskakė, studijavo Peterburge, susirgo džiova. Tikri vargšai tada buvo studentai. Beje, ir mano tėvas nuo tos ligos gydėsi, ir jo sesuo jauna mirė... Išliko dokumentas, kad Povilas atsiskakė priimti pašalpą, nes buvo už jį dar neturtingesnių (Adolfas Sprindis tai monografijoje paskelbė).

Mano tėvas Kaune studijavo teisę, o mama – germanistiką. Beje, Kaune juos sutuokė Juozas Tumas-Vaižgantas. Kai jis iš tėvo sužinojo, kad Povilas yra jo dėdė, tuoj pasiuntė laišką Užvenčio klebonui pranešdamas, kad sutuokė Povilo Višinskio sūnėną. Išsaugojau tėvų santuokos liudijimą.

– *Be kita ko, P. Višinskis parašė ir mokslinę studiją „Antropologinė žemaičių charakteristika“.*

– Neseniai ją išleido Seimo leidykla (su mano straipsniu). Peterburgo universitete Povilas studijavo gamtos mokslus ir šią studiją rengė mokslo tikslais. Joje pateikti ne tik antropologiniai fiziniai žemaičių duomenys, bet ir žinios apie jų papročius, būdą. Beje, Povilas fotografavo sunkiai įsigytu fotoaparatu, kurio nuotraukų negatyvas buvo „su stikliukais“. Vėliau, jau būdamas studentas, tėvas tėviškėje rado tų „stikliukų“, laišku, užkištų prie stogo palėpėje, ir atidavė juos Šiaulių „Aušros“ muziejui. O kaimo žmonės, kaip man pasakojo, nežinojo, kam reikalingi tie vadinamieji stikliukai – radę nugramdydavo jų „juodumą“ ir kartais kaip langiukus įstatydavo į įvairių sodybos trobesių sienas... Beje, ištikima P. Višinskio asmenybės ir kūrybinio palikimo tyrinėjimų entuziastė yra Šiaulių universiteto docentė Dalia Striogaitė. Nuo nepriklausomybės atgavimo laikų ji Šiaulių P. Višinskio bibliotekoje surengė jau dešimt mokslinių „Povilo Višinskio skaitymų“ ir iš vertingiausios jų medžiagos sudarė knygą, šių metų pabaigoje ją žadama išleisti. Kokie žemaičiai P. Višinskio studijoje? Užsispyrę, nepatikiūs, atsargūs, žinantys savo vertę, patikimi, atkaklūs, labai laikosi prigimtinės kalbos... Atsimenu, man dirbant kartu su žemaitėmis iš Skuodo rajono šiaip kalbėdavomės bendrine kalba, bet kai ji skambindavo į savo kraštą, tuoj pereidavo į žemaičių šnektą. Sakydavo, kad jeigu ji su savo giminaičiais kalbėtų „lietuviškai“, visi ją laikytų kone savų išsižadėjusia išdavike ar išjuoktą, vadinami „ponia“. Kieta sėkla tie žemaičiai!

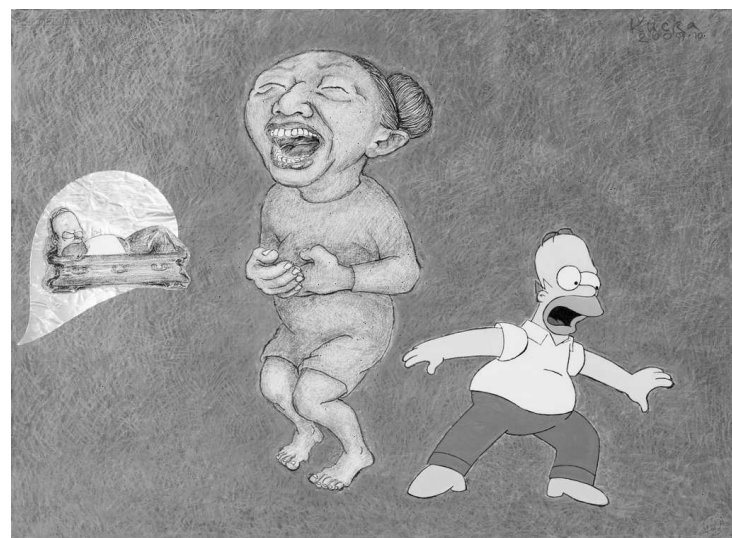

Kaip atsimerkti Homer(i)ui

Kartais paklausiu savęs, ko aš į tas galerijas vaikštau. Apskritai, ko žmonės vaikšto į galerijas?

Atidaryme – visai suprantu – malonu pačiauskėti su kolegomis dailininkais, žinoma, jei pats priklausai tam paslaptinam sluoksniui, o čia, žiūrėk, ant palangės ir vyno taurės išdėliotos, visai neblogas socializacijos vakarėlis. Jei ateisi į galeriją dieną – atrodo, kad ne ten patekai, darbai lyg ir akies kampe matyti, bet pro duris įžengi ne toks tikras. Darbuotoja su tavimi pasisveikins, mesdama smalsų ir šiek tiek įtarų žvilgsnį – tu užsienietis ar studentas, gal net uždegs lempas, kad būtų šviesiau, ir kantriai palauks, kol išėsi, akyrai tave stebėdama iš toliausio kampo. Patys darbai atrodo vienišoki, pakabinti nežinia kam. Gal grožėtis, gal ką nors suprasti. Iš pradžių įvertini estetiškai – „gražu–nėgražu“, tada, jei pasisekė ir paroda vykusi, yra koks giluminis klotas, leidžiantis interpretuoti ir kažką galvoje iš tos galerijos išsinešti.

Lapkričio 4-ąją galerijoje „Meno niša“ atidaryta Eglės Kuckaitės paroda „Sutrikę pažiūros“. Dar einant pro langą akį patraukia geltona Homerio galva – vidutinio amerikiečio ir bukumo simbolis, jau spėjus tapti popmeno tema. Tik įėjus į galeriją pasitinka piešinys su užrašu: „Tai, kas griovė Jėzų ir jo mokinių darbotvarkę, ir šiandien yra kažkur tarp mūsų.“ „Sutrikę pažiūros“ akcentuoja tai, kad viskas ne taip, kaip turėtų būti, primena tai prisitaikiusiems, užsimiršusiems lyg homeriams iš animacinio filmuko. Patys „Simpsonai“, populiarios, vos ne ikoninės figūros, čia tampa tam tikru strateginiu tašku, skiriančiu praeitį ir šiuolaikinius vartotojiškumo artefaktus. „Darbuose – mano laikas iki Simpsonų, laikas su Simpsonais ir laikas po Simpsonų“, – ironiška autorės mintis apibūdina žaismingą jos būdą atkreipti dėmesį į pakitusio pasaulio vaizdą.

Eglė Kuckaitė. *Living-being*. Iliustracija D. 2009–2010

Vaizduojamos figūros plastiškos, išraiškingos mimikos, monotipijose atsikartoja tos pačios detalės, tie patys iš plaukų kuodukų atpažįstami personažai jungia parodoje eksponuojamus piešinius, sudaro darnų ciklą. Kunigai zuikio ausimis ar „Playboy“ zuikeliai sukuria kitokią, konceptualią mūsų kasdien regimo pasaulio viziją.

RŪTA JAKUTYTĖ

Saldus Ponas, arba Puikybė

Jis, be abejo, turėjo vardą. Ir pavardę turėjo. Bet vardu ir pavarde jo niekas nevadino. Saldus Ponas, ir tiek. Kai jis, pasiramščiuodamas lazda, vakare eidavo orus, pasipūtęs, skrybėlėtas miestelio gatve, visi iš tolo jam nusilenkdavo ir sveikindavosi: *labą vakarą, Saldus Pone*. Ir atsiveikindavo: *gero vakaro, Saldus Pone*. Saldus Ponas eidavo į svečius pas pieninės vedėją Kazį Šidlauską, kuris, jo ir, be abejo, paties Kazio Šidlausko manymu, irgi buvo Ponas, o visokios kitokios smulkmės nė nepastebėdavo. Ypač nepastebėdavo savo artimiausių kaimynų Jono Grigo ir Petro Budrio. Ubagai. O su ubagais jam, Ponui, ne pakeliui. Jonas ir Petras paprastai sėdėdavo smuklėje ir, nors būdavo užsiėmę stikliuko kilnojimo reikalais, visada išdidžiai žengiantį Saldų Poną pamatydavo iš tolo. Palaukdavo, kol šis priartės, šaudavo pro duris, nusilenkdavo iki žemės ir garsiai garsiai pasisveikindavo: *labą vakarą, Saldus Pone*. Bet šis niekada neatsakydavo į pasveikinimą, tik oriai nusišukdavo į šoną gelbėdamas savo ponišką nosį nuo nemalonaus ubagų kvapo.

O tuokart iššokė iš smuklės Jonas su Petru vos ne trilinki susirietę prieš Saldų Poną ir darniu duetu *labą vakarą, Saldus Pone* užgiedojo taip, kad visos miestelio gatvės sukluso. Ir išgirdo, kaip suvirpino orą švystelėta Saldaus Pono lazda ir trumpas, bet gilus *štiš*. Mat Saldus Ponas skubėjo pas pieninės vedėją Kazį Šidlauską, kuris, jo many-

mu, irgi buvo Ponas, ir didžiai supyko, kad šie iš smuklės išlindę ubagai sutrukdė jam kaupitį prieš tokį svarbų vizitą.

Kitą vakarą Saldus Ponas nepasirodė miestelyje. Ir dar kitą, ir trečią. Ir Jono su Petru kai kas pasigedo smuklėje. Visi pagalvojo, kad Saldus Ponas bus sugiręs. Bet nejaugi Jonas su Petru jį slaugytų?

Atrado Saldų Poną pieninės vedėjas Ponas Kazys Šidlauskas. Semiant vandenį iš šulinio kibiras atsitrenkė į kažką, kas, kaip paaiškėjo, buvo Saldus Ponas, jo skrybėlė ir lazda.

Teisme Jonas Grigas ir Petras Budrys prisipažino Saldų Poną prigirdę baloje ir tik paskui šiaip ne taip įvertę į šulinį.

– Buvom tokie girti, kad gyvo Saldaus Pono niekaip nebūtume įmetę į tokį aukštą šulinį, o koją pakišti, kai tas į dangų žiūri, vienas juokas, – darniu duetu aiškino nužudymo aplinkybes Jonas ir Petras.

O kai teisėjas paklausė apie nužudymo motyvus, dar darniau patraukė pečiaus.

Pečiaus traukė ir kaimynai, skirstydami po teismo ir galvodami, kad ne veltui pasakyta, jog puikybė – visų nuodėmių pradžia.

GILBONĖ

Vakarų Pekinas

Oro balionų, cepelinų, Nevlado Garasto ir / Love Somalia mugė

Lietuvos paviljonas, žalias it vidurinė gimtosios vėliavos spalva, pasitiko krepšinio kamuolio dunksėjimu. Specialiai padarytame voljere vyručiai žaidė *kašę*, o voljerą saugojo iš kartono iškirpti krepšinininkai: Arvydas Sabonis, kažkoks treneris (bet ne Vladas Garastas – jį tai tikrai žinau) ir dar kažkoks suplukęs dvimetris Lietuvos herojus, kurio neatpažinau ir dėl to sau galvos nesuku, tačiau taip kalbėdama rizikuojau, kad man ją nususks tautiečiai. Priėjęs prie kompiuterio gali paspausti „kultūros“, „gamtos“, „švenčių“ ar kokią kitą nuorodą. Pamačiau Kuršių nerijos kopas, Vilniaus stogus, Nemuno vingius, Kryžių kalną... Nuotraukos, matyt, skenuotos iš „Tarybų Lietuvos“ albumo, mat kokybe nepasižymi. Be to, Dainų šventės ir Joninių nuotraukų personažų bruožai leido atpažinti septintąjį dešimtmetį. Pasak Agnės, reikia turėti omenyje menką Lietuvos biudžetą ir paviljono adresatą – devyniasdešimt procentų „Expo“ lankytojų yra kinai. Kinų ir vakariečių mentalitetą skiria šviesmečiai. Todėl kiekvienas paviljonas stengiasi perteikti savo šalies esmę, esenciją, pristatyti savo šalį paprastai ir patraukliai – it plastiko gabalėlį. Štai sienoje nubraižytas Gintaro kelio žemėlapis, kuris irgi labai patinka kinams, mat gali palyginti su Šilko keliu. Po tuo žemėlapiu surašytos Lietuvos datos. Mūsų istorija maždaug tokia: 1918 m. atgaunama nepriklausomybė, 1933 m. žūsta Darius ir Girėnas, 1991 m. Lietuva vėl nepriklausoma. Smulkmeniškėsi kinai nustemba ir išplečia akutes: „O kas vyko tuose tarpuose?“ Žodis „okupacija“ irgi negali būti ištartas, nes visi paviljonai turi tarpusavy gražiai draugauti užmiršę visas skriaudas. Jeigu ką, niekas nieko neokupavo, niekas su niekuo nekariavo. Gidams tenka gražiai šypsotis ir pasakoti apie Lietuvą, kuri graži ir maža it gintarėlis, ruso neregėjęs.

Prie lietuvišką virtuvę reprezentuojančio baro yra vitrina. Joje pažaliavę snaudžia bulviniai blynai, dunkso pamėlę, taukais apipilti cepelinai ir rožinės šaltienos pavidalą įgavę šaltibarščiai. Tokį maistą pamačius man pilvą ima badyti diegliai, tačiau kinams atvirksčiai – realus, pašvinkęs bulvių gabalas juos masina labiau nei fotošopu apdoroti varvantys spirgai.

Kinai, visai kaip aš prieš septynerius metus Vilniuje prieš stojamuosius į LMTA, sukiojosi ant norus įvykdančios plytelės. Taigi, jeigu dabar kažko trokštate, negaiškite laiko mindžiodami tą Katedros aikštės stebuklingą plytą: originalas šiuo metu yra Šanchajuje ir kinams – tarsi Satja Sai Baba „Rolex“ – materializuoja naujausias mašinas. (Toks dominuojantis noras. Gidai tvarkydami į urnas metamus lapelius su norais truputį pašnipinėja – antropologiniais sumetimais. Juk tai irgi mentaliteto tyrimas.)

Gerti „Švyturio“ alų Kinijoje yra nuostabu – Agnė mus privaišino ir apdalino suvenyrais: labai savito dizaino puodeliais, vaizduojančiais iš krepšinio kamuolių sudarytas figūras ir oro balionų liepsnas Vilniaus bokštų fone. Beje, Lietuvos paviljone dominuoja ne tik kamuoliai, bet ir oro balionai. Sumanymas Lietuvą pristatyti kaip balionų šalį man asocijuojasi su bemiegėmis paviljono kūrėjų naktimis, kai laužant galvas: „Kas dar, be *kašės*, yra Lietuvoj?“ ir vartant statistikos suvestines buvo ištarta: „Bingo! Oro balionai! Tebus oro balionai, nes Lietuva turi didžiausią oro balionų, tenkančių 10 000 gyventojų, skaičių pasaulyje.“

Dar kartą įsitikinau, kad pasaulis yra labai mažas. Susipažinau su Milda, kurios elektroninio pašto adresu gavau gavusi prieš išvykdamą į Kiniją. Archeologė Milda metus praleido Hangdžou – mieste, į kurį traukinio bilietai su rytojaus dienos data jau nekantravo mūsų kišenėse.

Agnė išskubėjo namo, o mes patraukėme į pustuštį Afrikos šalių paviljoną. Patekome į Kiniją, nes nesibaigiantis suvenyrų turgus niekuo nesiskyrė nuo „Urmo“ bazės pasiūlos. Ir tikrai ne tos akmeninės Sudžou liūtų galvos yra groteskiškos, o marškinėliai su užrašu „I love Somalia“ (trūko tik *liuksą* teigiančios nykščio kombinacijos).

Kita vertus, kaip negali nemylėti AIDS ir bado dalgį šienaujant vaikų?

Uoliai vykdžiau savo pačios susikurtą užduotį – aplankiau visus savo klasės draugų afriekiečių paviljonus. Skirtumo tarp jų nėra, esmė ta pati – Džibutis, Zimbabvė ar Eritėja. Visi laikosi to paties reprezentacinio šablono. Eksponuojami vietiniai papuošalai, kokios nors iškasenos, rodomi filmukai su ritualiniais šokiais, kabo nuotraukos su gražiausiais gamtos kampeliais ir plėšriais žvėrimis, o čia pat, kad tik šiukštu kas nepagalvotų, jog Afrika – laukinių kraštas, pateikiami daiktiniai civilizacijos ir gerovės įrodymai.

Nuotraukose besišypsantys merai dovanuoja miniai juodaodžių nešiojamuosius kompiuterius, gydytojos taiso vaikams dantis (ant sukirmijusių dantų deda ne palmių lapus, o lieja helio plombas), net dykumoje stovi elektros stulpai ir štai, pažiūrėkit, visi važinėja moderniais autobusais. Stengiausi išidėmėti šalių skirtumus, kad galėčiau pradžiuginti klasės draugus.

Paviljone buvome vienintelės europietės, tad ne tik kinai, bet ir juodaodžiai stengėsi pakalbinti. Iš vieno Kenijos gyventojų nusipirkome kavos, suteikiu mums nuolaidą. Kavos šiaip negeriu, bet kaip tyčia Kinijoje jos be proto norisi. O norisi todėl, kad niekur negausi. Nebent „Nescafé“ tirpų marmalą. Jau anksčiau norėjau perspėti: kas mėgstate kavą ir šokoladą – į Kiniją nevažiuokite.

Slovakijos paviljono gidė Pavlainai išliejo širdį. Mergina sakė dienas skaičiuojanti, kada baigsis tas „Expo“. Sakė apakusi, nes kinai jai į vyzdžius plieskia blykstėmis. Skundėsi nekenčianti visų mėnulio pyragėlių ir kitų saldumynų – laukia nesulaukia, kada galės šveisti šokoladą. Iš atlapaširdės bratislavietės sužinojom, kad kinų valdžia siekia lankomumo rekordų, todėl iš gamyklų, kalėjimų ir pataisos namų miniomis veža lankytojus. Daugelis jų, pasak slovakės, nežino, kaip elgtis viešumoje. Atrodo, kad kai lapkritį bus nurinkti paviljonai, kinai plyname lauke galės įsmeigti iš Gineso rekordų knygos gautą lentelę.

Čekė savo šalies paviljone saviškių nerado. Virtuvėje zujo kinai, prie čekiškos animacijos stendo azijiečiai į specialius „Expo“ pasus dėjo spaudus. Beje, lankytojai tarpusavyje lenktyniauja – stengiasi aplankyti kuo daugiau pavil-

jonų ir gauti spaudą. Kinai mums į stiklines įpylė čekiško alaus, tuo pagadinami Pavlinos gimtosios šalies gėrimo skonį.

Devintą valandą „Expo“ pradeda užsidarinėti, tad ristele prabėgom pro netoliese esančius paviljonus.

Iš prašmatnaus lenkų pastato griaudėjo Chopinas, prie įėjimo vis dar driekėsi kilometrė eilė. Pastaroji palyginti kukli: matytumėt, kas darėsi prie Didžiosios Britanijos arba Rusijos paviljonų! Žmonės valandų valandas stovi, kad tik gautų spaudą. Tie antspaudukai suvenyriniuose pasuose kinams suteikia keliavimo iliuziją. Iš Kinijos išvykti į Europą be galo brangu ir sudėtinga, todėl „Expo“ kinams yra tarsi langas į išsvajotuosius Vakarų. Prabėgdamos pamojavom Danijos paviljono viduryje sėdinčiai undinėlei – atbogino ją, vargšytę, iki Šanchajaus. Pamatėme nedaug, tačiau nesi-jautėme kažką praleidusios.

Beje, po palme užkasto savo peiliuko ir žirklučių neradau, tačiau Pavlinos sojos padažo alkoholis gulėjo kaip gulėjęs.

Su naktiniais metro nusigavome į prancūziškąją Šanchajaus dalį. Tiksliau – mėginome nusigauti, tačiau atsidūrėme kiek nuošalesnėje miesto dalyje. Dešimtą valandą gatvės buvo tuščios tarsi Kaune, tik vienintelis „Starbucks“ kioskas švietė savo niekada nemiegančia akimi. Batai buvo nutrynę kojas, tad kaip ta H. Ch. Anderseno undinė, iš burtininkės gavusi žmogaus kojas, kentėjau galūnių skausmus. Nakvynės neieškojom, nusprendėm miegą paaukoti Šanchajui. Be to, laukė rytinis traukinys į Hangdžou.

Taip ir keliavome gatvėmis iki vidurnakčio: tai prisėdamos, tai įlisdamos į kokį kiemą apžiūrėti prancūzų koncesijos pastatų. Galiausiai nusprendėme važiuoti į kokį nors naktinį klubą ir pusiausnūda dalyvauti naktiniame miesto veiksmė. Aplinkui nebuvo nė gyvos dvasios, žemėlapiai ir Šanchajaus gidai naktinėms pramogoms siūlė kitą rajoną. Metro stotyse kabojo spynos, autobusai važinėjo kas valandą. Ėjom kuo toliau, tuo labiau dvejojamos dėl klubo idėjos. Trečią valandą nakties mano kojos paskelbė streiką, tad sustabdžiau taksį ir pirštu dūriau į geležinkelio stoties pavėksliuką žemėlapyje.

Stoties laukiamieji buvo užpildyti griausmingo knarkimo, šnerves kankino iš tualetų sklindantis kvapas. Ką gi, susiradau nugulėtą kartoną ir susirangiau ant geležinių kėdžių. Bendrabutyje išsivystęs refleksas į ausis prisikišti vatos veikė ir stotyje – balti gumulėliai apgynė nuo šalimais miegančio kino akustinės gerklės atakos. Pavlaina susisuko į miegmaišius kitame laukiamojo gale. Taip prasnūduriavusios iki paryčių sėdom į sausakimšą Hangdžou traukinį.

VAIVA GRAINYTĖ

Autorės nuotraukos

Redaktorė: Giedrė Kazlauskaitė (gkazlauskaitė@gmail.com).
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketos: Zita Remeikienė.
Paveldas: Juozas Šorys.
Teatras, kinas: Jūratė Visockaitė.
Elektroninis paštas: zdydrunas@drungilas.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.

Savaitraštis išeina penktadieniais.

Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.
ISSN 1392-7760. 3 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1630 egz.
Redakcijos adresas: Mėsinų g. 4,
01133 Vilnius. Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: satenai@takas.lt.
www.satenai.lt; www.culture.lt/satenai.
Spausdino UAB Ukmergės spaustuvė.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.

„Šiaurės Atėnų“ remia:
Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (2 lankus).

Redakcijos ir autorių nuomonės
nebūtinai sutampa.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondo“ sąskaita
AB banke „Swedbank“ (kodas 73000)
LT36 7300 0100 0000 7071.

